

PRÁVNÍ ÚPRAVA MĚNY PO VZNIKU ČSR, ZŘÍZENÍ BANKOVNÍHO ÚŘADU MINISTERSTVA FINANČÍ A JEHO FUNGOVÁNÍ V PRVÉM ROCE JEHO ČINNOSTI¹

Adéla Peichlová

Po roce 1918 se nově vzniklá Československá republika musela vyrovnat s mnoha nelehkými úkoly, které byly náročné nejen po stránce finanční, ale i právní. Jedním z těchto úkolů bylo osamostatnění a vytvoření měny nového státu, zastavení inflace a vytvoření nezávislé cedulové banky. Ve svém článku bych se proto chtěla zaměřit právě na otázku měny a měnové politiky po vzniku samostatné Československé republiky.²

Na základě zákona o zřízení samostatného československého státu ze dne 28. října 1918³ byl prozatímně recipován rakouský a uherský právní řád a státní aparát, včetně právních předpisů týkajících se státních financí a ekonomických institutů Rakousko-Uherska. Tento zákon stanovil, že „*veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti. Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení.*“ Před republikou tak stál nový úkol, a to nejen sjednotit rozdílné právní řády platící na území státu, ale i vybudovat a zajistit fungování jednotného státního aparátu. To vše vyžadovalo dostatek finančních prostředků. Státní finance byly po skončení první světové války zatíženy nejen podílem Československa na předválečném rakousko-uherském dluhu, ale také náklady na repatriaci legionářů, náklady na podporu válečných invalidů, náklady na zahraniční odboj a československou zahraniční armádu (především se jednalo o italský, francouzský, anglický a americký úvěr pro legie), dále pak náklady na obranu Slovenska proti vpádu Maďarské republiky rad, náhradou nákladů, které musel nový stát zaplatit rakouské vládě za převzatý majetek, a tzv. poplatkem za osvobození, který byl povinen náš stát zaplatit namísto válečných reparací.⁴ Vzhledem k poválečné situaci bylo dále nutné stabilizovat hospodářství, zajistit obyvatelstvo dostatečným zásobováním potravin a průmysl potřebnými surovinami a eliminovat tak sociální nepokoje. Mezi další úkoly v oblasti státních financí, se kterými se musela republika vypořádat a které byly přiděleny nově vzniklému ministerstvu financí v čele s prvním ministrem financí JUDr. Aloisem Rašínem, patřilo mimo jiné nahrazení doposud platné rakouské měny novou československou měnou a provedení měnové reformy, zastavení růstu inflace a přijetí a schválení prvního československého státního rozpočtu. Se všemi těmito nelehkými úkoly se dokázala Československá republika vypořádat a v roce 1921 dosáhla i prvního rozpočtového přebytku. Léta 1924/25–1929, ovšem s mezikrizí v roce 1926, která postihla především textilní průmysl, se poté zapsala do historie Československa jako období vysoké hospodářské konjunktury, které bylo přerušeno hospodářskou krizí v letech 1930–1934. Tuto krizi zvládla republika překonat a období následující bylo charakteristické zvýšenými výdaji na zbrojní výrobu a stavbu pohraničního opevnění, jelikož mezinárodní události již naznačovaly hrozbu válečného konfliktu.

Vraťme se ale zpět k roku 1918. Řízení financí státu bylo svěřeno ministerstvu financí, které bylo zároveň oprávněno vydávat nařízení v této oblasti. Nejprve byl dne 9. listopadu 1918 na základě nařízení Národního výboru československého⁵ zřízen přechodný orgán, odborná finanční komise, která měla za úkol do doby ustavení Úřadu pro správu finanční mimo jiné zajistit úhradu finančních potřeb všech odvětví státní správy, jakož i kontrolovat státní finance a zajistit nerušený oběh platidel. Národní výbor československý byl zároveň povinen vyžádat si před vydáním jakéhokoliv opatření týkajícího se finanční správy dobrozdání této komise a také všechny státní orgány i jiné orgány veřejné správy byly povinny na požádání podat komisi vysvětlení, konat uložená šetření a dbát pokynů a opatření, které komise vydala. Tuto komisi následně nahradil Úřad pro správu finanční, který byl zřízen na základě zákona č. 2/1918 Sb. z. a n. ze dne 2. listopadu 1918.⁶ Na základě zákona č. 37/1918 Sb. z. a n. ze dne 13. listopadu 1918⁷ a na základě usnesení vlády ze dne 18. listopadu 1918 byl Úřad pro správu finanční přejmenován na ministerstvo financí. Prvním ministrem financí se stal v Kramářově vládě JUDr. Alois Rašín, který byl představitelem a zastáncem minimálního rozsahu příjmů a výdajů státního rozpočtu, jakož i deflační politiky jako způsobu, jak dosáhnout silné československé měny. Jeho hlavním heslem bylo pracovat a šetřit.⁸ I v období, kdy JUDr. Alois Rašín nezastával funkci ministra financí, svůj vliv na finanční politiku si udržoval především prostřednictvím tzv. pětky, tvořené představiteli hlavních politických stran, která rozhodovala v podstatě veškeré důležité a rozhodující politické otázky, a dále prostřednictvím významných funkcí, které zastával v Živnostenské bance, a také prostřednictvím svých zastánců, kteří buď sami zastávali funkci ministra financí (např. Augustin Novák), či jiné významné státní funkce.⁹ V opozici k názorům JUDr. Aloise Rašína především stál prof. JUDr. Karel Engliš, jenž prosazoval svoji originální teleologickou hospodářskou teorii a názor, že hospodářský růst může obnovit jedině politika stabilizace. Prof. JUDr. Karel Engliš¹⁰ jako ministr financí byl také hlavním tvůrcem daňové a rozpočtové reformy v roce 1926 a 1927 a ve třicátých letech se stal guvernérem Národní banky československé.¹¹

Po vzniku Československa na území státu nadále platila rakousko-uherská měna, jejíž emise nebyla pod přímou kontrolou československé vlády, ale v rukou Rakousko-uherské cedulové banky, jež neustálým zvyšováním bankovek v oběhu přispívala k poválečné inflaci. Již během první světové války rakousko-uherská vláda využila zmocnění, které jí přineslo císařské nařízení dne 4. srpna 1914. Na základě tohoto zmocnění byla oprávněna činit mimořádná opatření v oboru cedulového bankovníctví. Aby získala finanční prostředky na financování války, zrušila předpisy, které stanovily povinnost Rakousko-uherské banky podávat každých deset dní výkazy o stavu svého hospodaření a povinnost krýt minimálně 40 % vydaných bankovek zlatem (před první světovou válkou banka disponovala zásobou kovů v hodnotě 1,5 mld. korun na 2,3 mld. bankovek v oběhu), a také předpisy, které zakazovaly poskytování úvěrů cedulovou bankou státu; vláda také suspendovala povinnost cedulové banky vyměňovat bankovky za zlato. Tato opatření vlády umožnila nekontrolovatelný tisk rakouských bankovek a narušila dosavadní funkci Rakousko-uherské banky jako banky cedulové a jako pružného regulátora oběhiva, který obíhající bankovky kryté kovem v případě nutnosti doplňoval bankovkami kovem nekrytými, které však byly v oběhu ponechány jen na určitou, potřebnou dobu (prostřednictvím tříměsíční půjčky) a poté plynuly zpět do banky.¹² Dále byla zásoba zlata této banky velmi ztenče-

na,¹³ jelikož banka platila do zahraničí, především pak Švýcarsku, Německu a Holandsku právě zlatem. Negativně k tomu všemu také přispíval lombard válečných půjček realizovaný Rakousko-uherskou bankou. Rakouské bankovky, které těmito opatřeními přestaly být skutečnými bankovkami a staly se tak pouhými státovkami, na území našeho státu nekontrolovatelně plynuly a zvyšováním jejich množství v oběhu klesala jejich hodnota.¹⁴

Podíváme-li se na čísla před první světovou válkou, podle stavu ke dni 23. června 1914 byly v oběhu peníze v celkovém objemu 2,13 mld. korun, před provedením měnové reformy ke dni 28. února 1919 stoupl objem obíhajících peněz na 37,57 mld. korun.¹⁵ Obyvatelé našeho státu ztráceli v tyto peníze důvěru, banky a peněžní ústavy snižovaly úroky za vklad, a některé dokonce úplně pozastavily možnost ukládat úspory do depozit jednotlivých bank a dalších peněžních ústavů. K tomu negativně přispívala i tezaurace peněz, která odváděla obyvatelstvo a podniky od ukládání hotovostí do peněžních ústavů, a to především proto, že se obávaly krize a nedostatku platidel, případného uložení majtkové dávky či se snažily zakrýt válečné výdělky a mít potřebnou hotovost k dispozici u sebe.¹⁶ To vše mělo negativní vliv i na naše hospodářství. Otázka osamostatnění měny proto představovala i základ pro hospodářské osamostatnění státu. Z tohoto důvodu požadavek vyřešit otázku oběhu platidel, osamostatnit měnovou politiku, provést měnovou reformu a vytvořit tak novou samostatnou měnu československou se stal prioritním.¹⁷

Již 6. listopadu 1918 upozorňoval na nutnost provedení těchto opatření ve svém otevřeném listě hospodářský teoretik Josef Macek, jenže tento list zaslal Národnímu výboru československému a v září 1918, tedy měsíc před vznikem samostatného státu, byla otázka měny i předmětem zájmu tzv. hospodářského zákona, který se však nestal předmětem projednávání na půdě Národního výboru československého.¹⁸ Tento návrh zamýšlel řešit měnovou situaci tím, že by v okamžiku vydání tohoto zákona vstoupila Rakousko-uherská banka i její filiálky na území republiky do likvidace, tuto likvidaci by řídila komise jmenovaná ministrem financí a vstupem do likvidace by banka pozbyla veškerá svá oprávnění. Její funkce měla převzít nová cedulová banka „Banka říše české“, kterou měl ministr financí zřídit v co nejkratším termínu v Praze. K činění veškerých opatření zajišťujících novou úpravu měny byla po návrhu ministra financí zmocněna vláda. Tento návrh však realizován nebyl.

Rakousko-uherská banka byla opakovaně vyzývána, aby nekontrolovatelný tisk zastavila. Přes sliby banky, že tak učiní, se situace nezměnila, a proto ministr financí JUDr. Alois Rašín žádal ustavení mezinárodní komise, a to nejen u Rakousko-uherské banky, ale i u Říšské banky německé.¹⁹ Ani tento požadavek nebyl vyslyšen. Nástupnické státy proto předložily Rakousko-uherské bance podmínky, za kterých jsou ochotny na určitý čas si ponechat nadále rakouskou měnu. Jednalo se o podmínku, že každý nástupnický stát ustanoví u této banky vládního komisaře, který bude mít právo dohledu na obchody banky. Druhá podmínka spočívala v zákazu lombardu válečných půjček a třetí v zákazu poskytovat půjčky nástupnickým státům, leda se souhlasem všech ostatních nástupnických států. Rakousko-uherská banka však byla ochotna vyhovět pouze první a třetí podmínce a nadále prováděla lombard válečných půjček, přičemž se rakouská i maďarská vláda zavázaly, že ručí za škody, které mohou tímto lombardem vzniknout. Náš stát se obával, aby tento závazek ručení nebyl vyžadován i po něm, a proto JUDr. Alois Rašín jako ministr financí dne 8. ledna 1919 zakázal všem filiálkám Rakousko-uherské banky na našem území tyto válečné půjčky přijímat a v listopadu 1918 také přijímat tyto válečné půjčky při placení

daní,²⁰ což mělo za následek (můžeme říci, že kýžený), že lidé válečné půjčky přesouvali do Vídně. Rakousko-uherská banka následně porušila i třetí podmínku, když zahájila tisk bankovek pro rakouskou a maďarskou vládu bez souhlasu ostatních nástupnických států. Dále bylo vzhledem k postupu Rakousko-uherské banky rozhodnuto, že bankovky v hodnotě 25 a 200 K již nejsou zákonným platidlem na území našeho státu, což ale vyvolalo protest Rakousko-uherské banky, která nesouhlasila s opatřením, jež omezovalo její privilegium emitovat peníze. Vláda se snažila těmito opatřeními zabránit dalšímu zvyšování množství rakousko-uherských bankovek v oběhu na území státu, ale tato opatření nebyla dostatečná, a proto tuto situaci mohla vyřešit jen radikální měnová reforma a odpoutání měny od měny ostatních nástupnických států.²¹

S prvním návrhem na vyřešení tohoto problému na zákonodárné půdě se setkáme již dne 19. listopadu 1918, kdy Národní shromáždění přijalo zákon o zavedení obchodních platidel,²² jehož autorství je připisováno prof. JUDr. Karlu Englišovi.²³ Podívejme se nyní na zprávu finančního výboru²⁴, která doporučila Národnímu shromáždění udělit s tímto návrhem zákona souhlas. Ve své zprávě finanční výbor sice nedoporučoval zřídit vlastní cedulovou banku bez současné nápravy měny, ale zároveň konstatoval, že tato náprava není v tuto dobu proveditelná, a to především proto, že stát nemá ještě pevně určené území. Z tohoto důvodu finanční výbor souhlasil s řešením, které přinesl návrh zákona, a to vyřešit otázku oběhu platidel bez provedení měnové reformy a bez zřízení cedulové banky nového státu, ale výdejem náhradních platidel, která budou poskytována pouze na určitou dobu prostřednictvím krátkodobých půjček. Výdej náhradních platidel se měl řídit hospodářskou potřebou státu, a proto měl být svěřen veřejné instituci – Zemské bance Království českého. Tato náhradní platidla měla být směnitelná za rakousko-uherské bankovky, k čemuž ovšem bylo nutné vytvořit rezervy a hotovosti těchto bankovek. První rezervu měl dát Zemské bance k dispozici stát, a to v celkové výši 25 milionů korun. Na základě této hotovosti měla být Zemská banka zmocněna vydat na krátkodobé půjčky náhradní platidla v celkové hodnotě 100 milionů korun. Jako důležitou výbor zdůraznil možnost kontroly výdej náhradních platidel, a proto přivítal povinnost banky vést zvláštní evidenci výdeje těchto náhradních platidel a tento výdej účtovat odděleně od ostatních bankovních obchodů. Dále měla být banka určitým způsobem hlídána dozorem stálého státního komisaře. Vláda měla být přiznáno právo další výdej náhradních platidel případně omezovat, ale také úplně zastavit; to bylo možné učinit v podstatě kdykoliv, jelikož by se pak do tří měsíců bance vrátila buď jí vydaná náhradní platidla, nebo rakousko-uherské bankovky v té hodnotě, která odpovídá hodnotě náhradních platidel, jež zůstala v oběhu, a oběh by tak nebyl nijak narušen. Dále bylo v této zprávě navrhováno, aby bylo přímo v zákoně v § 2 stanoveno, že půjčky státu jsou vyloučeny, což bylo do zákona přidáno. Dále byl přidán § 8, jenž zmocnil Úřad pro správu finanční, aby stanovil lhůtu, dokdy je povinna Zemská banka při zastavení výdeje náhradních platidel tato platidla přijímat, což znamená stanovit lhůtu, dokdy jsou tato náhradní platidla zákonnými platidly. Tato platidla měla být vydávána jen soukromým firmám, bankám a podnikům prostřednictvím krátkodobých, nejvýše 90denních půjček. Ve své zprávě finanční výbor navrhoval přesněji formulovat podmínky vydávání, které se mělo dít eskontem nebo lombardem, a na základě požadavku výboru tak byl § 2 přepracován i v tomto směru. Dále výbor ve své zprávě navrhoval, aby zisk, který bude plynout z výdeje poukázek, byl konfiskován ve prospěch státní pokladny, a to progresivně, aby byl zamezen ziskový motiv banky a dále aby stejně

jako bankovky Rakousko-uherské banky byly poukázky Zemské banky vyloučeny z amortizace a záznamní a soudní zápovědi a veškeré zápisy, knihy a listiny vydané Zemskou bankou byly osvobozeny od kolků a poplatků. Všechna tato doporučení a návrhy výboru se následně promítly i do znění návrhu zákona. Výbor ocenil tento způsob řešení oběhu platidel a jejich pružnosti po přechodnou dobu a očekával, nebo spíše věřil, že peníze nebudou nadále osoby a firmy uchovávat v hotovosti u sebe, ale že je poskytnou peněžním ústavům prostřednictvím vkladů a ožíví se tak celý peněžní trh i usnadní státní úvěr.

Při projednávání na půdě Národního shromáždění v úterý dne 19. listopadu 1918 byl návrh zákona přijat v prvním i druhém čtení bez námitek a bez debaty. Pouze JUDr. Karel Engliš v rámci prvního čtení navrhl opravit tiskovou chybu v § 6. Po svém přijetí tak tento zákon stanovil, že funkci emisní banky bude dočasně plnit Zemská banka Království českého, která byla zmocněna vydávat poukázky na vlastní bankovní pokladnu, tzv. pokladniční poukázky. Tyto poukázky měly fungovat jako zákonné oběživo a měly být z 25 % kryty dosavadními bankovkami a zbytek z eskontu obchodních směnek a z lombardu cenných papírů. Tyto pokladniční poukázky měly být bezúročné a po předložení u Zemské banky (či u jiných bank k tomu určených) směnitelné za rakousko-uherské bankovky. § 2 tohoto zákona upravoval podrobně výdej poukázek bankou na soukromé zápůjčky eskontem nebo lombardem a především obsahoval zákaz poskytovat zápůjčky státu. Ke směňování poukázek měla Zemská banka uchovávat hotovost, rezervu rakousko-uherských bankovek a drobných mincí korunové měny; ta měla být nejprve zřízena vkladem státu ve výši 25 milionů korun, jak bylo uvedeno již výše. Následující § 4 stanovil limity výdeje poukázek, a to tím, že jejich nejvyšší přípustnou výši navázal na výši hotovosti, rezervy banky. Maximální výše všech vydaných poukázek nesměla přesáhnout čtyřnásobek celkové rezervy banky a zároveň zde nalezneme i zmocnění Úřadu pro správu finanční, aby případně nařízením výdej bankovek i pod tuto hranici omezil, anebo úplně zastavil, a to v dohodě s Úřadem pro správu průmyslu, obchodu a živností a s Úřadem pro správu zemědělství. Tímto zmocněním tak mohl stát prostřednictvím Úřadu pro správu finanční korigovat a regulovat množství vydaných poukázek. Dále měl stát dozorčí funkci nad Zemskou bankou, a to prostřednictvím komisaře, který měl právo stálého dozoru nad zvláštním oddělením, jež mělo být Zemskou bankou k provedení tohoto zákona zřízeno. Zároveň pro zaručení větší transparentnosti vydávání poukázek mělo toto oddělení uloženu povinnost své bilance a účty přísně oddělit a každý 10., 20. a poslední den měsíce zveřejňovat zprávu, ve které měl být uveden nejen stav oběhu poukázek, ale i jejich krytí. Úpravu zisku a jeho rozdělování přinesl § 6, jenž v souladu s požadavkem finančního výboru, aby při vydávání poukázek nepřevládá ziskový motiv, ale byly respektovány pouze potřeby celonárodohospodářské, zavedl zásadu spočívající v tom, že čím větší zisk, tím větší odvod státu. Pokud výdej poukázek vynesl za rok do jednoho milionu korun, rozdělil se tento zisk mezi Zemskou banku a stát v poměru 1 : 2; pokud však roční zisk přesáhl jeden milion, zvýšil se poměr ve prospěch státu na 1 : 3; přesáhl-li dva miliony, stoupl poměr na 1 : 4 a dále se v této progresi pokračovalo. Poukázky byly § 7 prohlášeny za zákonné platidlo, měly být bez omezení přijímány u všech veřejných pokladen a nově přidaný § 8 v souladu s požadavkem finančního výboru, uvedeným ve zprávě, upravil i postup, pokud by výdej ze strany Úřadu pro správu finanční byl zastaven. § 9 zase respektoval návrh výboru osvobodit od poplatků a kolků knihy, listiny a zápisky oddělení Zemské banky, které bude vydávat poukázky i listiny vydané za účelem zajištění zápůjček. § 10 tohoto

zákona upravil znění platných stanov Zemské banky, které se měly ve věcech, jež se tento zákon dotýkal, změnit nebo podle zákona doplnit. Na základě tohoto zákona byl zahájen tisk pokladničních poukázek, ale k jejich výdeji a další realizaci tohoto zákona nedošlo. JUDr. Alois Rašín, jenž se stal prvním ministrem financí, s tímto řešením nesouhlasil, obával se převedším inflačního účinku těchto platidel, a proto tuto akci zastavil a již vytištěné poukázky byly zničeny.

Dále ke řešení měnové otázky již v listopadu 1918 věnovala anketa, kterou zorganizovala komise pro přechodné hospodářství při Pražské obchodní a živnostenské komoře, a to na základě dotazníku sestaveného prof. dr. Cyrilem Horáčkem, na který odpovědělo 28 vybraných ekonomů.²⁵ Výsledek této ankety zpracoval prof. JUDr. Karel Engliš do elaborátu „Finanční a měnový problém čsl. státu“, jenž byl počátkem roku 1919 předložen Národnímu shromáždění. Tento elaborát obsahoval různé názory na měnovou situaci státu a také různé návrhy způsobu jejího řešení, ale jelikož se anketa konala bez účasti ministra financí JUDr. Aloise Rašína, který již měl vypracováno řešení vlastní, pozbyl tento elaborát dalšího významu. Poslouží nám ale jako zdroj odlišných názorů na měnovou situaci státu a na její řešení.

Obecně můžeme říci, že v otázce provedení měnové reformy převládaly tři základní směry. První, zastávaný především JUDr. Jaroslavem Preissem, navrhoval odmítnout dosavadní rakousko-uherské bankovky a nahradit je bankovkami novými, které by emitovala narychlo zřízená emisní banka, a to v poměru 1 : 1. Jednalo se o tzv. repudiaci rakouských peněz. Tato cesta však nebyla reálná. Technicky a především časově nebylo možné v tak krátké době natisknout nové bankovky v hodnotě 10 miliard a vyměnit je za bankovky rakouské. Žádné firmy, ani americké, nechtěly tuto zakázku přijmout s kratší dodací lhůtou než 8 měsíců. Druhý směr, zastávaný především JUDr. Aloisem Rašínem a JUDr. Vilémem Pospíšilem, prosazoval nápravu měny restrikcí peněžního oběhu a uznáním jen části předložených bankovek. Třetí směr, jehož zastánci byli především ekonomičtí teoretikové, chtěl měnovou reformu vyřešit podobně jako státní bankrot v roce 1811, tedy postupnou a odstupňovanou devalvací dosavadních peněz a pohledávek.²⁶

Nakonec byla prosazena koncepce měnové reformy ministra financí JUDr. Aloise Rašína, jenž se otázce, jak řešit problémy nově vzniklého státu, věnoval již během první světové války, kdy konal rozsáhlé porady se svými pozdějšími blízkými spolupracovníky (jako příklad můžeme uvést především JUDr. Viléma Pospíšila a JUDr. Jaroslava Preisse, autory hospodářského programu vypracovaného již před vznikem Československé republiky, Františka Síse, JUDr. Karla Kramáře a další). JUDr. Alois Rašín především zamýšlel pomocí restrikce oběhu zvýšit kupní sílu peněz a umožnit vzestup kurzu nové měnové jednotky na mezinárodních burzách a pomocí majetkové dávky stáhnout válkou rozmnožené oběhivo z oběhu. Jako základní princip měl být zvolen princip teritoriální, tzn. že se měnová reforma měla týkat všech bankovek obíhajících na území Československé republiky bez ohledu na státní příslušnost držitele peněz. Dále měly být podle Rašínovy koncepce vytvořené nové měny zatíženy vládní finance, a ne občané, což se poté promítlo do § 1 nařízení vlády č. 119/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměru k Rakousko-uherské bance,²⁷ a do čtvrté části (§ 38–42) nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n.²⁸ JUDr. Alois Rašín byl přesvědčen, že tento tzv. státovkový dluh stát zvládne postupně splatit.²⁹

Měnová reforma z pera JUDr. Aloise Rašína byla připravována od počátku roku 1919 a realizována byla v únoru a březnu 1919. Již v lednu 1919 byla zpracována celá orga-

nizace reformy, která až do svého uskutečnění podléhala přísnému utajení.³⁰ Postupně byly připraveny příslušné legislativní dokumenty, zajištěno vybavení tiskáren, následně vytištěny kolký českými tiskárnami, které vzory kolků dostaly již 7. ledna 1919, apod.³¹ Od 17. února do 24. února byla příprava reformy předmětem jednání a porad finančního výboru Národního shromáždění.

Podívejme se nyní na zprávu finančního výboru³² o vládní osnově základního zákona měnové reformy, tedy zákona ze dne 25. února 1919, jímž se ministr financí zmocňuje, aby nařídil a provedl okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové daně.³³ V této zprávě bylo na prvním místě uvedeno obecné přesvědčení, že řešení nápravy měny nestrpí odkladu, jelikož Rakousko-uherská banka během první světové války vyvíjela činnost, kdy se „[...]banka Rakousko-uherská stala poslušnou služkou státu pro jeho obrovské potřeby válečné. Bankovky nepřicházely do oběhu na základě soukromohospodářských obchodů banky, nýbrž prostě na základě výpůjček státu a lombardu válečných výpůjček. Tím ztratily všechnu pružnost, dle které se dosud přizpůsobovaly svým množstvím potřebám hospodářským, čili pozbyly vlastní regulace svého oběhu a množství jich dlouhým trváním války vzestupně rostlo. Kdežto v dobách mírových nejvyšší čísla obíhající bankovek činila asi dvě a půl miliardy, stouplо množství jejich až do poslední doby asi na 37 miliard, tedy na výši asi patnácteronásobnou. Naproti tomu zlatá úhrada banky až na celkem nepatrnou částku zmizela. Tento převýdaj bankovek mohl tím méně zůstatí bez účinku na jich hodnotu, když naopak všechny ostatní hospodářské statky a reální hodnoty následkem dlouholeté války vždy více byly vyčerpávány a při neproduktivním rázu celého hospodářství válečného nebyly dostatečně obnovovány. Následek toho nemohl býti jiný než hluboké poklesnutí hodnoty peněz, papírových, docházející výrazu ve vysokém disažiu v jich kurzu v neutrálních státech (v poslední době kurs koruny v Curychu asi 0.23 fr. proti paritě 1.05 fr.), ale i ve všeobecném stoupnutí cen všeho ostatního zboží, třeba ovšem všeobecná dražota nebyla způsobena jen touto příčinou jedinou.“³⁴ Hlavní problém byl spatřován v dosavadním měnovém spojení s ostatními státy bývalého Rakousko-Uherska a především ve spojení s Rakousko-uherskou bankou, která těžké hospodářské poměry poválečného státu zatěžovala přílivem bankovek, respektive státovek, které každým dnem měnu více a více znehodnocovaly. Tato zpráva sice uvítala, že vláda konečně přišla s rozhodným krokem, ale neodpustila si výtku, že tak nebylo učiněno dříve; zmírnila ji ale konstatováním, že přece jen nezbytné předpoklady, které musely k tomuto rozhodnému kroku nastat (např. pevné ohraničení státního území), toto zdržení omlouvají. Dále se zpráva věnuje rozboru návrhu zákona, který je složen ze tří částí, charakterizujících i cíle, jichž má být tímto zákonem dosaženo. V první řadě se jedná o osamostatnění měny státu od měny ostatních států bývalého mocnářství – osamostatnění má být docíleno okolkováním bankovek, které na našem území obíhají, čímž má být zároveň zjištěno jejich množství, které se pouze odhaduje, a to přibližně na 10–12 miliard. Neokolkované bankovky se po uplynutí stanovené lhůty měly stát měnou cizí. Druhá část byla věnována dalšímu cíli – nápravě měny stažením přebytečných bankovek z oběhu, a to především zadržением části bankovek předložených ke kolkování. Majitelům měly být za tyto zadržené bankovky vydány státní dluhopisy. Zadržování bankovek se mělo vztahovat i na peněžní ústavy, a aby Rakousko-uherská banka nerozmnožovala žirové účty, měly být tyto účty převzaty do státní správy. Třetí část zákona se věnovala přípravám k budoucí dani z majetku a soupisové povinnosti všeho movitého majetku dle stavu ke dni 1. března 1919 jako k předpokladu

pro uložení této dávky. Soupisové povinnosti podléhaly i válečné půjčky a pokladniční poukázky Rakousko-uherské banky, neknihovní pohledávky, drahé kovy, cizí valuty, stroje, suroviny, cenné papíry apod. Zpráva se podrobně věnovala i realizaci této soupisové povinnosti, na jejíž rozbor se dále zaměříme. V konečném zhodnocení vládního návrhu zákona finanční výbor především zdůraznil, že na hlavní zásady, na kterých tato reforma spočívá, neměl možnost uplatnit větší vliv a že se celá akce v podstatě začala připravovat podle koncepce ministra financí, který ji finančnímu výboru předložil jako hotovou věc. Zároveň si finanční výbor uvědomoval, že kdyby chtěl cokoliv změnit, hrozilo by, že by celá budovaná akce mohla být zmařena, či přinejmenším narušena. Velice zajímavá je následující argumentace finančního výboru, zdůvodňující, proč se finanční výbor ve své zprávě uchýlil pouze ke kritice a nezaměřil se na předložení vlastních pozměňovacích návrhů: „*Podstatnými změnami celého tohoto plánu byl by se octl finanční výbor snad v zásadním rozporu s ministerstvem financí a tím i s celou vládou. Ale při zvláštní politické konstelaci nynější, kdy vláda jest vlastně jakýmsi výborem Národního shromáždění, nastal by tím vlastně i rozpor mezi finančním výborem a parlamentem, což jest nemyslitelno. Proto finanční výbor ve svých podrobných poradách obmezil se jen na kritiku vládního návrhu, aniž by však činil vlastních podstatných návrhů změnovacích.*“³⁵

Podívejme se nyní na jednotlivé části návrhu zákona a na kritiku finančního výboru. V první části vyslovil finanční výbor pouze nesouhlas s 1% poplatkem za okolkování bankovek, a to z důvodu pochybnosti, zda se nejedná o opatření fiskální. V druhé části vyslovil kritických připomínek více. Nesouhlasil se zadržením poloviny bankovek a jejich přeměnou na níže úročenou nucenou výpůjčku. Obával se, aby tak velké zmenšení oběhu platidel nevyvolalo přechodné poruchy a aby znehodnocená měna tím nebyla uměle zvyšována. Finanční výbor navrhoval, aby místo nucené 1% úročené výpůjčky byla umožněna 4% půjčka dobrovolná. Celkově však ve výboru převládal názor, že stažení bankovek bude na hospodářství a oběh platidel působit blahodárně. U třetí části výbor kritizoval především půlprocentní poplatek za soupis vkladů a cenných papírů (dle výboru se rovnal téměř dani), dále následky nesprávného soupisu i způsoby prevence, které měly nesprávným soupisům předejít. Výbor sice nepopíral nezbytnost a nutnost provedení daně z majetku, ale obával se, aby nebyly znepokojeny vrstvy obyvatelstva, které mají v otázce produktivity a hospodářské zdatnosti pro stát důležitý význam, k čemuž pozitivně nepřispívá ani fakt, že návrh zákona neobsahuje pravidla pro uložení daně z majetku ani pro její výši ani další související otázky. Finanční výbor zásadní zásady navrhovaného zákona nenavrhol změnit, pouze v souladu s dohodou předsednictev klubů formálně doplnil stručný návrh zákona o ustanovení, která byla původně součástí prováděcího nařízení. Na závěr své zprávy finanční výbor vyslovil přání, aby se finanční správa při realizaci měnové reformy držela svých nejlepších úmyslů a aby celá tato akce přispěla finančnímu i hospodářskému zdaru státu.

Dne 25. února 1919 byl předmětný zákon³⁶ projednáván na půdě Národního shromáždění v odpoledních hodinách spolu s vládním návrhem zákona o státní půjčce ve zlatě, stříbře a cizích valutách³⁷. Nejprve byly obě vládní předlohy přečteny zapisovatelem, poslancem dr. Veverkou, a následně přikázány finančnímu výboru, který byl svolán, aby se o obou předlohách poradil a podal zprávu do příští schůze. Jelikož se ovšem jednalo o otázku velice naléhavou, bylo zvoleno řešení, které mělo přijetí těchto dvou zákonů co nejvíce urychlit. Předseda ukončil schůzi a navrhl, aby se další schůze, na níž měl výbor podat svou zprávu, konala ještě téhož dne o jednu hodinu později, tj. v 16 hodin. Proti tomuto

návruhu postupu nepodal žádný poslanec námitku, a proto byla schůze v 15 hodin ukončena. V 16 hodin a 20 minut téhož dne byla zahájena 33. schůze Národního shromáždění, na níž měl finanční výbor podat své zprávy k předloženým návrhům zákonů. Zprávu finančního výboru přednesl společně se svou řečí zpravodaj dr. Horáček. Zdůraznil, že mimořádné poměry, ve kterých se nachází náš stát, si vyžadují mimořádná opatření, ať už jsou sebeostřejší. Následně vystoupil se svojí řečí i ministr financí JUDr. Alois Rašín, z jehož řeči uveďme následující nejdůležitější myšlenky. Na úvod své řeči se ministr věnoval dvěma směrům, které se věnovaly otázce měny a jejího řešení. Prvý směr, inspirovaný řešením státního bankrotu v roce 1811 (tzv. Wallisův systém),³⁸ před jehož negativními důsledky – pokud by byl zvolen jako řešení – varoval, požadoval násilnou devalvací měny a tzv. „odkolkování“ a druhý, jehož sám byl zastáncem, navrhoval pozvolné zlepšení měny, přičemž za nezbytné považoval, aby k nápravě kurzu měny přispěl každý jednotlivec. Jelikož zhodnocení koruny přinese i ten důsledek, že „dobrymi“ se stanou také peníze válečných zbohatlíků, navrhoval provést devalvací jejich válečných peněz dávkou z majetku, kterou tak můžeme považovat za otázku s měnovou reformou úzce související. Zároveň zdůraznil, že dávka z majetku nebude sloužit krytí státních výdajů, ale že jejím jediným účelem bude pouze náprava měny. Navrhované opatření, spočívající v okolkování a osamostatnění měny, vyvolalo ve Vídni stížnosti, na které Rašín ve své řeči reagoval dlouhým výčtem opatření Rakousko-uherské banky, kterými porušovala po válce jakékoliv dohody a zneužívala svého emisního privilegia: „[...] veškerá naše snaha, abychom udrželi to, že oběh bankovek nebude rozmnožen, byla marná. Tyto státy hospodařily ve skutečnosti na naše útraty a srážely kurs naší koruny, a jestliže dnes jdou a volají na nás čtyřdohodu, tedy my se toho volání bát nemusíme, poněvadž my jsme byli ti, kteří jsme se snažili o to, abychom udrželi pořádek v Rakousko-uherské bance a pořádek v našich valutových poměrech [...]“³⁹ Zároveň Rašín upozorňoval na fakt, že množství peněz v oběhu ze současných 37 mld. by také kdykoliv mohl být rozmnožen až na 51 mld., a to tím, že by Rakousko-uherská banka vyplatila všechny žirové účty, a proto je nutné co nejdříve osamostatnit měny našeho státu od měny ostatních nástupnických států. Zároveň zdůraznil, že již nyní lidé penězům nevěří, peníze pro ně nemají žádnou cenu, banky nechtějí vklady přijímat, dochází také k všeobecné teauraci peněz, snížení podnikavosti a burzovním spekulacím a že tento stav by byl ještě umocněn, pokud by Rakousko-uherská banka pustila do oběhu další peníze z žirových účtů. Proto Rašín navrhoval velké množství znehodnocených bankovek z oběhu stáhnout a ponechat v oběhu jen takové množství, které naše hospodářství potřebuje. Zároveň se negativně vyjádřil k zákonu o náhradních platidlech, jehož postup neschvaloval. Dále se Rašín ve své řeči věnoval podrobným otázkám okolkování a především reagoval na případné dotazy ostatních poslanců. Rozruch vyvolal především dotaz poslankyně Zeminové, která se zajímala o otázku drobných obnosů a především o to, kdy budou tyto drobné obnosy lidem vráceny; na to Rašín odpověděl, že nelze určit přesný termín jejich vrácení, ale že to zajisté nebude dlouho trvat. Dále reagoval i na výtky finančního výboru, které finanční výbor uvedl ve své zprávě. Především obhajoval nucenou půjčku a snažil se poslancům dokázat, že forma nucené půjčky není pro lidi nic neobvyklého – v podstatě každá bankovka, která byla během války vydána, byla nucenou půjčkou státu a lidé tuto půjčku nijak neodmítali, i když byla bezúročná. Důležitý je nyní účel této nucené půjčky. Půjčka je přijímána za účelem nápravy měny a jejího zhodnocení, které se stane přínosem pro každého. Ovšem aby se hodnota měny zvyšovala, je nutné nejen

okolkování, ale také úprava státního rozpočtu, aby byl aktivní, a ne pasivní (aby se šetřilo, kde to bude možné, a případné schodky byly kryty novými daněmi). Jen takový skutečně aktivní rozpočet může v cizině vyvolat důvěru v naši korunu. Kurz měny nemůže být napraven jen vydáním nějakého opatření, ale musí se k němu přispívat všeobecným snažením a především šetřením. Dále svoji řeč Rašín obrátil na dávku z majetku a především zdůvodňoval, proč nyní nelze vydat návrh, jak má být dávka z majetku upravena. Jednak není ještě vidno, jak velké je jmění, ze kterého se bude dávka ukládat, jednak chtěl tímto postupem, kdy se nejprve provedou soupisy z majetku, aniž by lidé věděli, z jakého majetku se má dávka brát, předejít tomu, aby se lidé nesnažili dostat do nižší kategorie majetku, podléhající nižšímu zdanění, či nepodléhající zdanění vůbec. Zároveň zdůrazňoval, že by tato dávka měla být placena najednou a že jedině přísná opatření (ať už ve formě sankcí, či uložených povinností) při soupisu majetku mohou zabránit tomu, aby se lidé snažili tuto dávku z majetku obcházet. Je proto občanskou povinností každého obyvatele, aby pomáhal při správném zjišťování majetku, a to nejen svého, ale i těch ostatních. Na správném zjištění mají zájem všichni, protože čím více majetku se zjistí, tím bude dávka nižší. Zároveň i ostatní poslanci upozorňovali na nutnost stanovit tuto dávku progresivně, a Rašín se dokonce přikláněl k názoru, že u těch, jejichž jmění se během války zmenšilo, by se dávka zmenšila, aby tak mohlo být dosaženo spravedlivosti této dávky – a jako spravedlivou by ji lidé také přijímali. Na konec své řeči Rašín přijal zodpovědnost za tento krok, jenž byl pokusem, ale na který se důkladně připravil, a proto je přesvědčen o jeho správnosti. Zároveň vyzval veřejnost k spoluúčasti a pomoci v této bitvě, která nebyla jen jeho bitvou, ale bitvou za lepší finanční i hospodářskou budoucnost republiky. *„Ovšem říkám jedno: takové veliké věci dají se provésti jen za spolupomoci, za upřímné spolupomoci veškeré veřejnosti. Bez té spolupomoci ovšem těžko může člověk zmoci to, co světová válka tady nashromáždila, a proto bych prosil všechny, ať už mají vliv v žurnálech, nebo v úřadech, nebo kdekoliv jinde, aby v těchto dobách, které byly nazvány bitvou, stáli na svých místech a pomáhali bojovat, poněvadž mohou být ujištěni, že to není můj boj, že to není Rašínova bitva. Ne, to je bitva za lepší budoucnost finanční a hospodářskou České republiky a tu musí býti všichni v řadách a všichni musí státi, aby ji udrželi, aby pomáhali.“*⁴⁰

Řeč ministra financí vyvolala nejen potlesk a souhlas poslanců, ale i nepokoj, a proto musel předseda několikrát vyzvat ke klidu, což nás ale nemůže překvapit, zvážíme-li, jak důležitá otázka byla řešena. Po Rašínově vystoupení se již žádný poslanec nepřihlásil, a mohlo tedy být přistoupeno k prvnímu a druhému čtení. Zákon byl bez námitek po dlouhém a pro poslance náročném dni přijat a ještě téhož dne prezidentem podepsán. Na základě jeho zmocňovacího ustanovení bylo ve stejný den vydáno i prováděcí nařízení ministra financí⁴¹ (po srozumění s ministrem spravedlnosti), na jehož základě byla tato měnová reforma realizována. Podívejme se nyní na obsah tohoto zákona i prováděcího nařízení.

Předmětný zákon, čítající pouhých 19 paragrafů, především obsahoval rozsáhlé zmocnění pro ministra financí za účelem realizace této reformy. Ministr financí byl zmocněn provést okolkování bankovek Rakousko-uherské banky, které obíhaly na území republiky, vybrat kolkový poplatek (každá bankovka Rakousko-uherské banky obíhající na území Československé republiky měla být opatřena kolkem rovnajícím se 1 % její nominální hodnoty), v některých případech od jeho uložení slevit, vyloučit z okolkování určité druhy bankovek, stáhnout část, maximálně však 50 % bankovek předložených k okolkování z oběhu⁴² a prohlásit je za státní záručitelnou půjčku, která by byla ze strany věřitele

nevyověditelná, ze strany státu kdykoliv splatná a úročená 1 %. Zároveň tento zákon obsahoval zákaz použít této zápůjčky k úhradě státních výdajů. Pouze okolované bankovky měly mít po skončení okolování nucený oběh. Zároveň byl ministr zmocněn ponechat nucený oběh i pro další, neokolované bankovky, čehož ministr využil, a v oběhu tak zůstaly neokolované jednorunové a dvoukorunové bankovky. Další zmocnění ministra spočívalo v možnosti uložit Rakousko-uherské bance zákaz rozmnožovat žirové účty a tyto účty převzít do státní správy.

Dále pak v tomto zákoně nalezneme zmocnění ministra provést soupis jmění, a to všech hospodářských strojů, dobytka, zlata a stříbra, cizozemských papírových peněz, surovin, polotovarů a zásob zboží, jakož i všech obnosů, které byly vydány v období od 1. srpna 1914 do 28. února 1919 za účelem nákupu drahokamů, perel, uměleckých předmětů a podobných předmětů přepychových. Ministr byl zmocněn sepsat všechny pojistky a nařídit jejich okolování. Tento zákon ukládal osobám, které na území republiky bydlí anebo se nejméně jeden rok zdržují, povinnost přiznat všechnen majetek (včetně majetku ležícího mimo území státu). Ostatní osoby byly povinny přiznat jen majetek nacházející se na území státu, a to podle stavu k 1. březnu 1919. Přiznání podával za majetek všech příslušníků domácnosti její přednost. Dále soupisové povinnosti podléhaly i všechny na území státu se nacházející rakousko-uherské válečné půjčky a pokladniční poukázky Rakousko-uherské banky. Osoby byly povinny přihlásit všechny peněžní vklady, neknihovní pohledávky, členské podíly a závodní podíly u společenstev, družstev, žirové účty aj. Pokud tuto povinnost nesplnily, propadaly nepřihlášené peněžní vklady, podíly a pohledávky státu, a pokud povinnost naopak splněna byla, směly být tyto vklady, pohledávky a podíly vyplaceny až do výše 50 %. Zároveň měly být sepsány a označeny i všechny cenné papíry cizozemské a domácí, přičemž se ministrowi dostalo zmocnění zakázat převod a zástavu těch cenných papírů, které by nebyly označeny. Zároveň tento zákon stanovil, že okolování bankovek a soupisy majetku se provádí za účelem uložení dávků z majetku.

Prováděcí nařízení ministra financí⁴³ následně přineslo podrobnější úpravu okolování i přesný popis kolků. Toto nařízení stanovilo povinnost okolování všech bankovek nacházejících se na území státu a znějících na obnosy 10, 20, 50, 100 a 1 000 korun. Bankovky s hodnotou 25 korun a 200 korun neměly být okolovány, ale měly být přijímány. Bankovky znějící na obnosy 1 a 2 korun prozatím okolovány nebyly a byly ponechány v oběhu. Toto nařízení obsahovalo i výjimky ze zadržení, a to například hotovosti státní pokladny a peníze určené na nejbližší výplaty mezd a jedné čtvrtiny měsíčních platů či peníze charitativních institucí. Okolování bankovek bylo podrobeno poplatkové povinnosti, manipulační poplatek, určený na krytí výloh okolování, byl stanoven na výši 1 % z hodnoty, na jakou bankovka zněla. Okolování mělo proběhnout v termínu od 3. března do 9. března 1919 a za tímto účelem byly od 26. února 1919 do 9. března 1919 uzavřeny státní hranice a přerušen byl také poštovní styk s cizinou, a to především proto, aby hotovosti nebyly přenášeny na osoby na území jiných států. Výjimky byly stanoveny pro železniční dopravu (vyjmenovaná spojení) a například doprava uhlí či potravin nebyla přerušena, ale podléhala zvláštní kontrole. Výjimečně byl také povolen přechod přes uzavřené hranice, a to pro osoby v nařízení vyjmenované. Po podrobení se tělesné prohlídce byl přechod povolen lékařům, kurýrům, osobám obstarávajícím přinášení léků a porodním babičkám. Přechod byl povolen i vyslancům cizích států, a to bez podrobení se tělesné prohlídce. Pro pohledávky na období od 26. února do 12. března 1919 (případně na delší dobu dle druhu

pohledávky a její splatnosti) bylo vyhlášeno moratorium (tzv. příročí) a věřitelé zároveň nemuseli od 26. února do 9. března 1919 přijímat zaplacení pohledávek, které vznikly před 26. únorem 1919. Peněžní ústavy nesměly přijímat vklady a vyplácení vkladů (kromě stanovených výjimek) nesmělo přesáhnout polovinu daného vkladu. Celkový souhrn výplat vkladů daného peněžního ústavu nesměl činit více než jednu polovinu pokladní hotovosti peněžního ústavu ke dni 26. února 1919. Dále byly všechny peněžní ústavy a banky dne 8. března 1919 povinny předložit okresnímu státnímu komisariátu výkaz o hotovosti své pokladny ke dni 26. února 1919 a dále výkaz o všech vkladech vyplacených od 26. února 1919. I jejich hotovosti podléhaly okolkování, a proto byly tyto ústavy a banky povinny odvést neokolkované hotovosti sběrně, která polovinu hotovosti dle stavu k 26. únoru 1919 zadržela jako půjčku státu a zbývající obnos okolkovala (jelikož se první polovina stanovila ze stavu hotovosti z 26. února 1919 bez ohledu na vyplacené vklady, činila okolkovaná část méně než polovinu) a vrátila ústavu či bance. Aby nedošlo k narušení obchodů a prodeje zboží, obsahovalo toto nařízení ustanovení, které stanovilo, že každá osoba, která již obdržela okolkované bankovky, je povinna jimi hned platit. Dále obchodníci a živnostníci při prodeji svého zboží, kromě zboží denní potřeby, nemuseli přijímat neokolkované bankovky, ale mohli toto zboží prodat na úvěr a od 10. března požadovat zaplacení úvěru bankovkami okolkovanými. Kupujícím byla zároveň uložena povinnost opatřit si dostatek drobných peněz, aby obchodník nemusel vracet drobné. Za účelem provedení měnové reformy byla zavedena všeobecná občanská pracovní povinnost, peněžní stavy byly prohlášeny za státní komisariáty a jejich úředníci dočasně byli jako státní úředníci vzati do přísahy. Dozor nad okolkováním byl uložen Ústřednímu státnímu komisariátu pro okolkování bankovek, který měl být zřízen při ministerstvu financí. Národní shromáždění získalo určitou kontrolu nad prováděním této reformy i souvisejících měnových otázek prostřednictvím sedmičlenné komise, kterou si mělo zvolit ze svého středu na základě § 17 tohoto zákona, aby prováděla kontrolu nad opatřeními, která budou na základě tohoto zákona (a tedy i všech prováděcích předpisů) učiněna. Zástupce této komise měl také právo být přítomen na všech schůzích a jednáních bankovního výboru a měl stejná práva jako členové bankovního výboru. Národní shromáždění si tak zajistilo určitý dohled nad činností bankovního výboru, a tedy i Bankovního úřadu ministerstva financí.

Zmocňovací zákon i nařízení ministra financí obsahovaly i trestní ustanovení za případné porušení těchto právních předpisů či za rušení realizace měnové reformy. Za porušení povinnosti podat příznání, za podání příznání neúplného či falešného, za nesprávné udání osoby povinné k podání příznání hrozil trest vězení od 1 do 6 měsíců, který mohl být uložen i návodci a tomu, kdo by v tomto jednání pomáhal. Pokud někdo odmítal učinit příznání, mohla mu být uložena, a to i opakovaně, pořádková pokuta až do výše 5 000 K. Zároveň při plnění soupisové povinnosti byl každý občan podroben svědecké a znalecké povinnosti a zbaven svědecké mlčenlivosti či povinnosti zachovávat obchodní tajemství. Dále byly stanoveny sankce za jakékoliv úmyslné rušení okolkování, a to tiskem, veřejně slovem nebo jakýmkoliv jiným způsobem. Za tato jednání, pokud nařízení nestanovilo pro zvláštní jednání trest jiný, bylo možné uložit trest vězení od 6 neděl do 6 měsíců či trest pokuty ve výši od 500 K do 2 000 K, přičemž oba druhy trestu bylo možné uložit vedle sebe. Postihovala se také jednání podnikatelů, kteří by předložili výplatní listinu na vyšší obnos, než je skutečná výše mzdy, a také jednání peněžních ústavů porušujících tyto předpisy. Těmto ústavům mohla být uložena peněžitá pokuta až do výše 20 000 K. Politické

úřady byly zmocněny trestat jakákoliv jiná provinění proti tomuto nařízení, a to pokutou až do výše 1 000 K. Další trestní ustanovení přinesl zákon z 20. března 1919.⁴⁴ Všechna tato ustanovení, ať už za účelem realizace sankcí za porušení jakéhokoliv ustanovení zákonů a prováděcích předpisů týkajících se měnové reformy či otázek s ní spojených, nebo za účelem provedení měnové reformy a uložení majetkové dávky, byla koncipována poměrně přísně, ale jak uvedl ve své řeči JUDr. Alois Rašín, byla nutná součinnost všech obyvatel státu, aby tato reforma mohla být zdárně provedena, majetková dávka spravedlivě uložena a hodnota koruny zvýšena.

Občané byli o měnové reformě a z ní vyplývajících povinnostech informováni především prostřednictvím vyhlášek na poštách, na nárožích a ve vagonech, ve všech vsích bylo kolkování vyhlášeno bubnováním, dále byla uložena povinnost časopisům o této akci informovat a ve školách a kostelech byla dávana ponaučení, co je třeba vykonat. Měnová reforma byla realizována v předepsaných termínech, v českých zemích proběhla od 3. března do 9. března 1919 vcelku bez obtíží, na Slovensku probíhala až do 12. března 1919, ale zde se již bez obtíží neobešla a na Slovensko musely být poslány potřebné posily. Po připojení dalších území (např. Hlučínska a Těšínska) bylo okolkování dodatečně provedeno také na těchto územích. Po připojení Podkarpatské Rusi k Československu v roce 1920 byla dokončena kolkovací akce také na tomto území. Ovšem po skončení 1. světové války byla Podkarpatská Rus obsazena Maďarskem, a proto zde ještě po připojení k ČSR obíhaly rakousko-uherské bankovky. Poněvadž po porážce bolševického Maďarska spravovalo toto území Rumunsko, Bankovní úřad tak byl nucen v inkriminovaném roce stáhnout z oběhu také rumunské lei.⁴⁵

Povinnost předložit bankovky byla uložena přednostovi domácnosti, který tak činil za všechny její členy. Tento způsob nebyl neobvyklý (pozdější dávka z majetku a přírůstek na majetku také zvolila toto řešení) a důvodem bylo především to, aby hotovosti nebyly drobeny a tím uvolněny ze zadržení. Původně měla být okolkována jedna polovina předložených bankovek a vrácena do oběhu a na druhou polovinu měly být vydány vkladní listy, které byly, jak již bylo uvedeno výše, úročeny ode dne 15. března 1919 1 %, promlčovaly se po 30 letech, zněly na jméno a byly nezastavitelné, nezabavitelné a mezi fyzickými osobami nepřevoditelné. Nepodléhaly také exekuci a neuplatňovala se na ně pravidla stanovená občanským zákoníkem. Těmito státními dluhopisy se později měla především splácet dávka z majetku a z přírůstku na majetku. Jak jsme uvedli výše, plánovaná polovina jako míra zadržených bankovek se nerealizovala.⁴⁶ Rozhodné bylo datum 10. března 1919, kdy na základě § 8 nařízení přestaly být nekolkované bankovky na území našeho státu zákonným platidlem. § 8 také řešil platnost právních jednání, která byla uzavřena od 10. března 1919 a která stanovila plnění v nekolkovaných bankovkách, jejichž platnost podmínil skutečností, že si strany tohoto jednání mezi sebou plnění v nekolkovaných bankovkách výslovně smluvily.

Výše uvedené nařízení ministra financí⁴⁷ však nebylo jediným prováděcím nařízením, které bylo vydáno na základě zmocnění v zákoně č. 84/1919 Sb. z. a n.⁴⁸ Jen v roce 1919 bylo těchto prováděcích předpisů vydáno přibližně třicet. Jako příklad můžeme uvést nařízení vlády č. 168/1919 Sb. z. a n.,⁴⁹ které bylo vydáno 6. března 1919 a novelizovalo nařízení č. 86/1919 Sb. z. a n., a to v otázce omezení přijímání a výplat vkladů. Dále bylo o den později vydáno nařízení vlády č. 118/1919 Sb. z. a n.,⁵⁰ které uvolnilo ze zadržení vklady v maximální výši 250 K, dále pak vklady úrazových pojišťoven, nemocenských

a bratrských pokladen, penzijních ústavů, soukromých úředníků (za stanovených podmínek), vklady obecních, okresních a zemských pokladen, byly-li tyto obnosy vybrány na dávkách a přírážkách, a dále například vklady válečných kuchyní. Zároveň byl ministr financí zmocněn uvolnit výplaty vkladů, které jsou určeny pro účely sociální či podpůrné nebo mají veřejnou povahu. Tyto vklady musely být vyzvednuty nejpozději do 15. dubna 1919; pokud si je oprávněný nevyzvedl, platila domněnka, že tyto vklady chce oprávněný ponechat jako záplůčku na dobu neurčitou. Důvodem pro vydání tohoto nařízení byly především důvody sociální. Nařízení vlády č. 185/1919 Sb. z. a n.,⁵¹ vydané také na základě zmocnění zákona č. 84/1919 Sb. z. a n. dne 10. dubna 1919, zakotvilo podrobná pravidla pro soupisy jmění, především stanovilo lhůty, ve kterých jsou osoby povinny přihlásit své jmění dle stavu ke dni 1. března 1919 na předepsaných tiskopisech, dále přesně stanovilo okruh osob povinných podat tyto přihlášky, příslušnost k soupisovým úřadům a sankce za nepodání přihlášky či za neúplné údaje na přihlášce nebo za údaje falešné. Podání přihlášky mohly úřady vynucovat opakovaným ukládáním pořádkové pokuty ve výši až 5 000 K. Jednání, opomenutí i tresty zde uvedené se promlčovaly ve lhůtě 3 let. Aby byla zajištěna všeobecná známost této povinnosti mezi občany, uložilo toto nařízení povinnost všem novinám, starostům obcí, kněžím, profesorům a učitelům, bankám, majitelům továren, velkých obchodních závodů, biografů a hostinců, spořitelnám, záložnám apod. vyjmenovaná ustanovení tohoto nařízení vhodným způsobem vyhlásit, například veřejnými vyhláškami, vybubnováním, nápisy aj.

Zahájení měnové reformy vyvolalo protest Rakousko-uherské banky, který však průběh měnové reformy neovlivnil. Podíváme-li se na postup v otázce osamostatnění měny ostatních nástupnických států, pouze Jugoslávie ze všech nástupnických států Rakousko-Uherska provedla měnovou reformu dříve než Československá republika.⁵²

Měnová reforma se ovšem nedotýkala drobných mincí, nadále proto na území našeho státu obíhaly mince rakousko-uherské, a to především proto, že na území našeho státu byla pouze jediná mincovna, a to na území Slovenska v Kremnici – Maďari ji však poté, co již bylo jasné, že Slovensko se stane součástí nové Československé republiky, vyrabovali, odvezli stroje i zásoby kovu, a proto nebylo možné začít s ražbou nových mincí. Proto na území našeho státu plynuly drobné mince i z okolních států, jelikož u nás měly tyto mince vyšší hodnotu než v okolních státech. Docházelo tak k nepříznivému zvyšování množství těchto mincí v oběhu na našem území, a to bez ohledu na hospodářské potřeby našeho státu. Jako první byly z oběhu staženy dvacetihaléře v únoru 1922 a současně byly vydány nové dvacetihaléře, padesátihaléře a jednokoruny. Teprve během roku 1924 následovalo stažení jedno-, dvou- a desetihaléřů. Nové desetihaléře byly dány do oběhu již během roku 1923, stejně tak i pětihaléře. Nové dvouhaléře následovaly v roce 1924 a stejně tak i nové pětikoruny, které měly nahradit nekvalitní pětikorunové státovky – k jejich výměně došlo v roce 1925.

Měnová reforma počítala s uložení mimořádné dávky z majetku a dávky z přírůstku majetku a právě za tímto účelem byla uzákoněna přísná soupisová povinnost, o které jsme si řekli již výše. Její realizace však byla technicky i personálně náročná a žádala si více času, než byl ochoten stát poskytnout. Proto se nakonec nečekalo na výsledky soupisu a přistoupilo se k realizaci obou dávek, které žádaly všechny politické strany i představitelé průmyslu. Tyto dávky byly uzákoněny v dubnu 1920,⁵³ ale osnova zákona byla vypracována již v září 1919. Dávce z majetku byly podrobeny fyzické i právnické osoby,

u fyzických osob činila 5–25 % z čistého jmění a u právnických osob 3–20 %, přičemž rozhodný byl stav majetku ke dni 1. března 1919. Sazba dávky z majetku byla odstupňována dle výše majetku, tj. čím větší majetek, tím vyšší sazba. Dávka byla ukládána přednostovi domácnosti, a to ze souhrnu celého jmění všech členů domácnosti, kteří s ním žili ve společné domácnosti. Dávka z přírůstku majetku byla ukládána pouze fyzickým osobám. Výše sazby se pohybovala od 1 do 40 %, a to podle výše přírůstku za období od 1. ledna 1914 do 1. března 1919 a podle počátečního čistého jmění. Původně se předpokládalo, že by obě dávky mohly přinést výnos okolo 12 mld. korun, ale nakonec bylo dosaženo pouze 6,6 mld. korun (do konce r. 1934 7,053 mld. korun), a to především z toho důvodu, že zákon poskytoval značné množství výjimek a úlev z těchto dávek (například stát, země, obce a župy byly osvobozeny). Značně se také protahovalo vyměřování těchto dávek (bylo administrativně a personálně náročné), takže původní soupisy přestaly již ukazovat skutečný stav majetku i placení těchto dávek. Vlastní splácení těchto dávek probíhalo až do r. 1937. Podle zákona bylo pouze 15 % dávek splatných do 30 dnů od doručení platebního rozkazu, zbytek byl rozdělen na šestiny, přičemž první šestina byla splatná do 4 měsíců a ostatní šestiny každého půl roku, čímž se splácení protáhlo na 3 roky. Ministr financí byl nadto zmocněn v jednotlivých případech prodloužit splácení i na 5 let. Původní Rašíňův záměr, totiž ten, že výnos těchto dávek bude využit k postupnému stažení státovky po Rakousko-Uhersku a že se tak vyřeší státovkový dluh, se nezdařil. Podle § 1 zákona č. 309/1920 Sb. z. a n.⁵⁴ se mělo výnosu z těchto dávek použít především na příští nápravu měny a k vyrovnání břemen, která náš stát převzal po Rakousko-uherské bance, a případný zbytek výnosu na úhradu břemen vzniklých založením státu a hájením jeho samostatnosti. Výnos nesměl být použit na případné schodky státního rozpočtu, tak jak sliboval ve své řeči JUDr. Alois Rašíň při přijímání zákona č. 84/1919 Sb. z. a n.⁵⁵

V souvislosti s touto reformou byl dne 10. dubna 1919 vydán zákon č. 187/1919 Sb. z. a n.,⁵⁶ nazývaný měnový, který uzákonil výhradní právo státu vydávat platidla a razit mince. Vládní návrh tohoto zákona byl finančnímu výboru přikázán na schůzi Národního shromáždění dne 8. dubna s žádostí, aby svoji zprávu vypracoval do 24 hodin. Na další schůzi Národního shromáždění dne 10. dubna 1919 tuto zprávu⁵⁷ přednesl zpravodaj-poslanec prof. dr. Horáček. Ve své poměrně stručné zprávě finanční výbor podal obecnou charakteristiku jednotlivých ustanovení a změny navrhl pouze stylistické. Finanční výbor doporučil tento vládní návrh zákona schválit, a to především z důvodu, že snaha o nápravu měny poměrně zdařile postupovala – proto nechtěl, aby tato akce byla narušena. Na konci své řeči prof. dr. Horáček připojil své zhodnocení měnové reformy, ve kterém se snažil především nabádat před ukvapeností a unáhlenými závěry; prozatím musela být vyjadřována spokojenost s tím, že měna dále neklesá. Varoval před přílišným optimismem a na druhé straně i pesimismem. Po skončení jeho řeči se nikdo nepřihlásil, a proto mohlo být přistoupeno k hlasování a návrh zákona byl přijat v prvním i druhém čtení bez námitek.

Podíváme se nyní na obsah tohoto zákona. Prvních sedm ustanovení, jak ve své zprávě uvedl i finanční výbor, přineslo zmocnění ministra financí k jednání, jež bez zmocnění již de facto činil na základě právních předpisů přijatých 25. února 1919. Tento zákon především ve svém § 1 uzákonil výhradní právo státu vydávat na území státu bankovky a razit mince. Okolkované bankovky prohlásil za zákonné platidlo a neokolkované bankovky, a nestanovil-li u některých druhů ministr financí jinak, přestaly být zákonným platidlem.⁵⁸ Mince zůstaly nadále v oběhu. Dále tento zákon jako měnovou jednotku státu stanovil

korunu československou, která měla zkratku „K“, přičemž jedna koruna československá se počítala za jednu korunu rakousko-uherskou.⁵⁹ Vztahu k Rakousko-uherské bance se věnovaly § 4 a 8. § 8 přinesl zmocnění ministra financí, aby nejen spravoval státní dluh (vzniklý stažením bankovek), ale aby také pečoval o oběh a opatření platidel a za tímto účelem konal veškerá nutná opatření a jednání, a to i ve vztahu k Rakousko-uherské bance. Až do vydání jiné zákonné úpravy tak byl zmocněn plnit funkce státní cedulové banky prostřednictvím bankovního úřadu, který byl oprávněn k tomuto účelu zřídit a jemuž budeme věnovat pozornost v další části tohoto článku. Ministr financí tak převzal do svých rukou funkce a úkoly, které na území našeho státu doposud plnila Rakousko-uherská banka. Dále byl ministr na základě § 9 zmocněn vydat nová platidla, za která měly být vyměněny bankovky označené kolmem i neokolkované bankovky ponechané v oběhu. Tato nová platidla jako státovky měla znít na československé koruny a stát i kdokoliv jiný byl povinen je při placení přijímat. § 10 tohoto zákona přinesl pravidla pro stanovení množství platidel v oběhu – jeho úkolem bylo především zamezit libovolnému rozmnožování peněz, a tím jejich znehodnocování. Především byl stanoven základní obnos peněz v oběhu a pravidla a limity pro jeho budoucí navyšování. Tento základní obnos tvořily okolkované bankovky, bankovky jedno- a dvoukorunové, které byly v oběhu ponechány, a dále bankovky vydané do poloviny obnosů žirových účtů a pokladničních poukázek Rakousko-uherské banky, které stát na našem území převzal. Nad toto základní množství peněz v oběhu směly být další vydány pouze na základě ne státního, ale soukromoprávního krytí, tzn. na základě krytí zlatem či stříbrem, anebo vyplynout z bankovních obchodů, tzn. eskontem cenných papírů, směnec apod., přičemž věřitelem se stala soukromá osoba, a ne stát. Vydávání na základě státního krytí bylo možné pouze na základě zákona. Tento měnový zákon tak v § 10 zakázal vydávání bankovek podle potřeb státu, a ne podle potřeb celohospodářských.

Výše uvedenými předpisy tak byly vyřešeny základní měnové otázky a nyní se podívejme na důsledky, které měnová reforma přinesla v praxi, především na ty důsledky, které se staly nejčastější příčinou kritiky reformy. Předmětem zájmu kritiků reformy se staly především kolky, kterými byly opatřeny rakousko-uherské bankovky a které se brzo staly předmětem padělání, a rakouské bankovky v hodnotě 1 a 2 K, které byly z okolkování vyjmuty a i přes zákonná opatření⁶⁰, omezující dovoz a zasílání těchto bankovek na naše území, na naše území nekontrolovatelně plynuly. Na tuto skutečnost reagovali také poslanci svými dotazy na ministra financí nebo na celou vládu.⁶¹ Ve svých dotazech především upozorňovali na situaci v zahraničí, kde se nacházelo nejvíce jednokorunových a dvoukorunových rakouských bankovek, které přes hranice plynuly na území našeho státu a jejichž počet v oběhu tak rostl. Zároveň banky a úřady odmítaly přijímat tyto drobné peníze, přičemž se odvolávaly na nařízení⁶², které stanovilo, že nejsou povinny přijímat více než 20 K těchto peněz denně na jednu osobu. Tato situace byla nejtěživější pro drobný lid a drobné živnostníky, kteří nemohli tyto peníze nikde udat, a proto v některých městech začaly závody řešit tuto situaci svépomocí, např. v Brně vydala ústřední mlékárna prohlášení, ve kterém své odběratele vyzvala (požádala) k placení mléka pouze bankovkami ve výši 10 a 20 K, a to na určitou dobu dopředu, v podstatě ve formě záloh. Dále se šířily zprávy o falešných kolcích na větších bankovkách, což mělo negativní následky pro trh, jelikož mezi kupujícími a obchodníky panovala vzájemná nedůvěra při výměně a placení

těmito bankovkami. Rozruch také vyvolával postup poštovních úřadů, které bankovky s falešnými kolky konfiskovaly, zabíraly a stranám pouze vydaly stvrzenku bez nároků na náhradu. Proto je obchodníci pouštěli do oběhu, neodevzdávali je úřadům, ale zbavovali se jich nákupem. K tomu negativně přispívala i skutečnost, že nebylo povědomí o tom, jak vypadají kolky falešné, a úřady tak často zabavovaly i bankovky s pravým kolkem. Neexistovala všeobecná kritéria pro rozpoznání kolků pravých od kolků nepravých. Poslanci proto žádali, aby se ministr financí vyjádřil, zda mu je tento stav znám, aby vyřešil oběh jednokorunových a dvoukorunových bankovek, například jejich úplným stažením z oběhu, a aby se také vyjádřil k pověstem o falešných kolkách a především vydal nějakou instrukci, jak falešné kolky rozpoznat od pravých.

Vláda na tyto dotazy a připomínky reagovala svojí odpovědí dne 28. července 1919.⁶³ V otázce jedno- a dvoukorunových rakouských bankovek vláda vyzývala k součinnosti všech subjektů. Především nabádala, aby byly všeobecně šířeny důvody opatření, které se snažily přílivy těchto bankovek ze zahraničí čelit, a tato opatření tak nebyla v takové míře obcházena. Konečné řešení nechávala na plánovaném vydání nových drobných bankovek státu, čímž by měly být tyto problémy odstraněny. K otázce bankovek s falešným kolkem vláda argumentovala, že jejich počet v oběhu není tak vysoký, aby vzbuzoval takové obavy, což se snažila dokázat i příkladem případu v moravsko-ostrovském kraji, který byl údajně ve vysoké míře zaplaven bankovkami s falešným kolkem, ale následné šetření zvláštního komisaře vyslaného Bankovním úřadem ministerstva financí ukázalo, že poměr bankovek s padělaným kolkem k celkovému množství obíhajících bankovek v daném kraji dosahuje pouze 1,78 %. Vláda vinu svalovala především na to, že lidé všem pověstem věří a že za padělek často považují pouhou nedokonalost či nejednotnost tisku kolků. Při tištění kolků nebylo technicky možné, především z důvodu ohromného nákladu kolků a časové tísně, docílit úplné jednotnosti jejich barvy a tisku. Zároveň vláda opět vyzývala obyvatele k součinnosti a k pomoci při zjišťování padělků a hlavně osob padělatelů, jelikož padělání kolků bylo zločinem proti státu poškozujícím zájmy obyvatelstva. Všeobecné podrobné instrukce, které kolky jsou falešné a jak je možné je rozeznat, nemůže vláda vydat, jelikož by tak upozornila padělatele na nedostatky padělků. Padělání kolků či jenom nedůvěře lidu nejčastěji podléhaly stokorunové bankovky, které lidé již mohli vyměnit za nově vydané státočky, jež byly vydány Bankovním úřadem a vytištěny na základě nařízení č. 363/1919 Sb. z. a n.⁶⁴ a vyhlášky Bankovního úřadu ministerstva financí č. 364/1919 Sb. z. a n.⁶⁵ Tyto státočky nebyly až do konce roku 1919 předmětem falšování, teprve na schůzi komitétu bankovního výboru dne 19. ledna 1920⁶⁶ byla podána zpráva o falzifikátech stokorun, které se v oběhu objevily v celkovém počtu 99 kusů – zřejmě se jednalo o falzifikáty vyrobené v Německu. Tato zpráva ale nebyla zveřejněna, především proto, aby nebylo rušeno vyšetřování a rozšiřováno znepokojení, když falzifikaci tyto nové státočky doposud nepodléhaly. Ale záhy došlo k rozsáhlejšímu padělání stokorunových státoček, například ke dni 24. dubna 1920 bylo Bankovním úřadem ministerstva financí zabaveno 1 976 kusů těchto státoček.⁶⁷

Odpověď vlády se především snažila o uklidnění poplašných zpráv a o vysvětlení, že je nutné nedokonalostí měnové reformy nevyužívat a všichni musí přispět k tomu, aby oběh platidel fungoval.

Problém obíhajících neokolkovaných jednokorunových a dvoukorunových bankovek byl definitivně vyřešen přijetím zákona č. 505/1919 Sb. z. a n. dne 23. září 1919.⁶⁸ Tento

zákon nařídil stáhnout z oběhu jednokorunové a dvoukorunové bankovky Rakousko-uherské banky a vyměnit je za nová platidla v lhůtě stanovené nařízením. Po uplynutí této lhůty měly jednokorunové a dvoukorunové bankovky ztratit status zákonného platidla. Za výměnu měl být vybírán poplatek ve výši 10 % jmenovité hodnoty bankovek. Prováděcí vládní nařízení⁶⁹ bylo vydáno o den později a především stanovilo lhůtu pro předložení těchto bankovek k výměně, a to na den 15. října 1919. Po uplynutí této lhůty (přesně byl termín stanoven na 14. říjen na šestou hodinu večerní) přestaly být tyto bankovky v souladu se zákonem zákonným platidlem na území státu. Výměna měla probíhat ve dnech od 25. září do 15. října (včetně) u Bankovního úřadu a jeho filiálék a v období od 1. října 1919 do 15. října včetně spořitelen, poštovních úřadů, akciových bank, finančních zemských pokladen apod. Aby byla zajištěna informovanost obyvatelstva o této výměně, uložilo vládní nařízení státním úřadům, úřadům církevním, samosprávným ústavům, časopisům i učitelům povinnost uvést toto nařízení v nejširší známost. V návaznosti na toto nařízení bylo ve stejný den vydáno další vládní nařízení,⁷⁰ které uložilo Bankovnímu úřadu zahájit vydávání státovek v hodnotě jedné a pěti korun československých, v souladu s vyhláškou⁷¹, ve které byl stanoven přesný popis těchto státovek.

Otázce okolování bankovek a jejich oběhu po provedení měnové reformy se ve své řeči věnoval také poslanec dr. Matoušek na 63. schůzi Národního shromáždění dne 11. července 1919, který především zdůrazňoval důležitou skutečnost a okolnost měnové reformy, jež sice byla všem při přijetí zákonů v únoru 1919 známa, ale po realizaci měnové reformy pozapomenuta, a to, že vláda měla pouze dvě reálné cesty, jak otázku měny vyřešit – jak jsme uvedli výše, první cesta vydat úplně nové bankovky nebyla z technických a časových důvodů reálná. Zbyla tedy cesta okolování, přičemž kolký musely být připraveny a vytištěny v krátkém termínu, můžeme říci dokonce šibeničným. I mírová konference, která se v tuto dobu zabývala nařízením okolování rakousko-uherských bankovek pro ostatní nástupnické státy, stanovila lhůtu pro výměnu nových bankovek na jeden rok, jelikož se domnívala, že dříve nelze tento krok technicky zvládnout. Náš stát neměl jeden rok, ale čas mnohem kratší. Všichni byli informováni o technických překážkách, které doprovázely tisk kolků, a všichni si byli vědomi toho, že se tento krok neobejde bez obtíží a vad. Nyní, když tyto vady a obtíže nastaly, nabádal dr. Modráček, aby se nehledal jejich viník, za kterého byl považován JUDr. Alois Rašín. Zároveň upozorňoval na skutečnost, že to samé Národní shromáždění, které Rašínovi při projednávání zákona v únoru 1919 tleskalo, nyní kritizuje to, co samo přijalo. Podobné názory zastával i nový ministr financí dr. Horáček, který ve svém proslovu na 65. schůzi Národního shromáždění dne 17. července 1919 především poděkoval svému předchůdci JUDr. Aloisu Rašínovi za dílo, které ve své funkci vykonal a na které chtěl dr. Horáček navázat, i když zamýšlel zmírnit určité přísnosti měnových opatření. Také se věnoval otázce falšování kolků – opět zdůraznil, že okolování se nemohlo vyvarovat technických obtíží, s nimiž byla celá akce spojena, a že panika, která ohledně falešných kolků mezi obyvateli panuje, je bezdůvodná. Mezitím již bylo započato s výměnou okolovaných bankovek za nové státovky, vydané Bankovním úřadem, a proto brzy bude tato situace vyřešena. Podíváme-li se do archivu ČNB, v protokolech ze schůzí bankovního výboru⁷² nalezneme i čísla udávající, kolik bankovek s falešným kolkem bylo zabaveno – například ke dni 20. srpna 1919 bylo zabaveno za 11 826 510 korun bankovek s falešnými kolký, přičemž nejvíce bankovek bylo konfiskováno v Praze a na druhém místě byla Moravská Ostrava.

Jak je tedy z výše podaného výkladu patrné, měnová reforma se neobešla bez chyb a vad, ale s tím ostatně byli všichni při její přípravě seznámeni a můžeme říci, že se s tím počítalo. Žádné z navrhovaných řešení, od kterých bylo nakonec upuštěno, nebylo dokonalé. Nakonec bylo zvoleno řešení Rašínovo, a to i z toho důvodu, že se na tento krok připravoval již daleko dříve než ostatní a vše důkladně připravil. Prvotní obtíže spojené s provedením měnové reformy byly překonány, jednokorunové a dvoukorunové rakousko-uherské bankovky byly vyměněny za nové a problém s falešnými kolky se řešil postupně vydáváním nových státovek a jejich výměnou za okolkované rakousko-uherské bankovky, které tak byly stahovány z oběhu. Během roku 1919 bylo rozhodnuto o vydání stokorunových státovek (viz výše), dále pak státovek znejších na hodnotu 5 000 korun,⁷³ 500 korun⁷⁴ a 50 korun.⁷⁵

Podívejme se krátce ještě na jednu otázku, a to na tu, jaký byl vztah měnové reformy k mírovým smlouvám a jednáním. Jelikož otázka provedení měnové reformy byla považována za neodložitelnou a všeobecně se volalo po jejím co nejrychlejším provedení, nebyl čas čekat na výsledky mírových jednání a na to, jaká pravidla a závazky přinesou následné mírové smlouvy. Otázku měny řešily především články 206 a 207 Saintgermainské mírové smlouvy⁷⁶ s Rakouskem a články 189 a 190 Trianonské mírové smlouvy,⁷⁷ uzavřené s Maďarskem. Podívejme se nejprve na mírovou smlouvu s Rakouskem. Článek 206 stanovil povinnost státům, kterým připadlo území bývalého Rakousko-Uherska, do dvou měsíců od nabytí působnosti této smlouvy okolkovat rakousko-uherské bankovky obíhající na jejich území vlastním odlišným kolcem a do jednoho roku od nabytí působnosti této smlouvy tyto okolkované banky vyměnit za nové, přičemž byla státům ponechána volnost stanovit si podmínky této výměny. Státy, které to již provedly, byly povinny bankovky rakousko-uherské banky vzaté z oběhu mít k dispozici pro reparační komisi. Do čtrnácti měsíců od nabytí působnosti této smlouvy pak byly nástupnické státy povinny všechny rakousko-uherské bankovky vzaté z oběhu odevzdat reparační komisi. Tento článek také stanovil, že den po podpisu této smlouvy budou zahájena likvidační opatření Rakousko-uherské banky. Osud drobných mincí Rakousko-uherské banky stanovil článek 207 této smlouvy, který ponechal státům úplnou volnost v jednání s těmito mincemi, ale přitom je omezil tím, že tyto státy nemohly na jiných státech požadovat nic z titulu drobných mincí, které drží. Mírová smlouva s Maďarskem obsahovala podobná ujednání v článku 189 a 190. Konečné vyřešení vyúčtování s Rakousko-uherskou bankou přinesla umluva o likvidaci Rakousko-uherské banky⁷⁸, československou vládou schválená dne 14. září 1922.

Prostřednictvím okolkování bankovek tak byla vytvořena měna nového státu a nyní bylo důležité vyřešit, kdo bude vykonávat správu měny a plnit funkce cedulové banky. Ministr financí JUDr. Alois Rašín, hlavní tvůrce měnové reformy, si uvědomoval, že výsada emise peněz by měla být svěřena nezávislému úřadu, stojícímu mimo politický vliv, ale na vybudování cedulové banky nebyl dostatek času. Proto bylo zvoleno řešení, které sice bylo původně zamýšleno jako prozatímní, ale nakonec se protáhlo na více než sedm let.⁷⁹ Výsady cedulové banky měly být svěřeny zvláštnímu úřadu, a jakmile to hospodářské poměry dovolí, měla být zřízena cedulová banka ve formě akciové banky. Tato banka měla emitovat peníze jen podle potřeb hospodářství, a ne podle potřeb státu. Výše zmíněný zákon č. 187/1919 Sb. z. a n.⁸⁰ obsahoval zmocnění ministra financí, aby pečoval o oběh a opatření platidel ve státě a aby (až do vydání jiné zákonné úpravy) plnil funkce

státní cedulové banky a k tomuto účelu zřídil Bankovní úřad.⁸¹ Bankovní úřad ministerstva financí byl ovšem zřízen již před vydáním tohoto zákona, a to dne 11. března 1919 na základě vládního nařízení č. 119/1919 Sb. z. a n.,⁸² a tak měnový zákon⁸³ tento stav pouze potvrdil a přenesl do zákonné roviny. Vládní nařízení obsahovala pouhých 10 paragrafů a podrobnější úpravu přineslo dne 12. května 1919 další nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n.⁸⁴ Na základě vládního nařízení č. 119/1919 Sb. z. a n. ministr financí k obstarávání funkce státní cedulové banky zřídil Bankovní úřad ministerstva financí, jehož správu měl vykonávat odborný bankovní výbor a odborné úřednické obchodní vedení. Původně dle tohoto nařízení měl bankovní výbor tvořit ministr financí nebo jeho zástupce a osm členů, jmenovaných ministrem, ale nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n. následně tento počet zvýšilo na deset členů jmenovaných ministrem financí. Ministr také jmenoval ze členů výboru místopředsedu a komise zvolená při Národním shromáždění měla právo vysílat ke všem schůzím a jednáním bankovního výboru svého zástupce, který měl stejná práva jako členové bankovního výboru, aby tak byl nad touto institucí zajištěn určitý dohled zákonodárců. Členství v bankovním výboru bylo čestné a trvalo až do odvolání. Dále toto nařízení počítalo s vydáním statutu bankovního výboru a jednacím řádu pro obchodní správu, které podléhaly schválení ministra financí. Tento statut byl vydán dne 12. května 1919 jako součást vládního nařízení č. 246/1919 Sb. z. a n. Dále toto nařízení upravovalo poměr k Rakousko-uherské bance a především další fungování této banky. Ministr financí na základě tohoto nařízení převzal do své správy žirové účty a pokladniční poukázky Rakousko-uherské banky, které byly vydány na území našeho státu, a státní zápůjčku, založenou zadržením bankovek v rámci kolkování, a pro tyto účely převzal i budovy a zařízení Rakousko-uherské banky a jejích filiálék na našem území, včetně úředníků a zaměstnanců.⁸⁵ Toto nařízení také stanovilo povinnost Bankovního úřadu plnit funkce poradního orgánu ministerstva financí a oprávnění podávat iniciativní návrhy. Dále mu byla přidělena obchodní správa státních dluhů. Na základě § 8 až do 12. května 1919 zastával funkci a plnil úkoly tohoto úřadu ministr financí, dne 12. května po vydání statutu bankovního výboru proběhlo jmenování členů bankovního výboru.⁸⁶

Jak jsme uvedli výše, další podrobná pravidla organizace a funkcí Bankovního úřadu přineslo vládní nařízení č. 246/1919 Sb. z. a n. ze dne 12. května 1919.⁸⁷

První část tohoto nařízení především upravila základní pravidla organizace Bankovního úřadu, Bankovní úřad měl spravovat ministr financí, a to přímo nebo prostřednictvím bankovního výboru a obchodní správy. Bankovní úřad měl povahu úřadu státního, ale současně i povahu veřejného ústavu, který provozoval úvěrní obchody. Za sídlo Bankovního úřadu byla určena Praha. Dle § 10 tohoto nařízení Bankovní úřad spravoval oběh okolkovaných bankovek a dále získal oprávnění dávat do oběhu státovky, jejichž vydání měl oznámit v úředním tisku, vyměňovat je a stahovat je, o čemž byl povinen vydat vyhlášku. V této vyhlášce byl také povinen stanovit den, do kterého dané platidlo může zůstat v oběhu, a lhůtu, po jejímž uplynutí toto platidlo přestává platit a propadá, nebylo-li předloženo státu. § 10 přinesl zmocnění úřadu odebírat tyto bankovky či státovky proti potvrzení vydanému majiteli padělaných státovek nebo bankovek s padělaným kolkem, což později v souvislosti se šířením padělaných kolků a odebíráním bankovek bez poskytnutí náhrady bylo předmětem kritiky. Aby byla zajištěna informovanost a transparentnost emise peněz, byl Bankovní úřad podle § 11 a 12 tohoto nařízení povinen vydávat pravidelně o svém stavu podrobné zprávy, na jejichž základě si byl každý schopen vypočítat,

zda celková suma státovek v oběhu odpovídá zákonným předpisům.⁸⁸ Každého 7., 15., 23. a posledního dne měsíce byl Bankovní úřad povinen sestavit výkazy o stavu pasiv a aktiv a tyto výkazy zveřejnit v úředním tisku a vyvěšením ve svých úřadovnách. Podrobná pravidla pro obsah těchto výkazů stanovil právě § 12, který také stanovil, že zisk a ztráta z činnosti tohoto úřadu připadne státu. Z archivních pramenů⁸⁹ se dovídáme, že „*hospodaření za období od 11. března do 31. prosince 1919 končí po úhradě veškeré režie a nákladů na tisk státovek, naproti kterých přijato 30,150.490.82 K 10% poplatku při výměně 1 a 2 korun, účetním přebytkem 7,492.632.73 korun*“. V této režii ovšem nebyl zohledněn nájem budov Rakousko-uherské banky, jelikož dohoda o tomto nájmu nebyla s bankou doposud sjednána a dále nebyly dořešeny nezaplacené úroky a nedoplatky z doby úřadování Rakousko-uherské banky. Ze zisku tvořil největší část výtěžek ze zápůjček na cenné papíry, který činil více než 13 milionů korun. Celkem bylo za rok 1919 (k 19. lednu 1920) vydáno státovek v celkové hodnotě 5,417.996.100 korun. Dále zde byla uvedena i hotovost československých bank, která byla ohodnocena jako nedostatečná. K 31. prosinci 1919 tato hotovost činila 453,647.403,05 korun, přičemž ale 140 milionů bylo vázáno u jednoho ústavu. Největší hotovostí disponovala Česká banka „Union“ (180 milionů korun) a Živnostenská banka (166 milionů korun).⁹⁰

Podívejme se nyní na úkoly, které Bankovní úřad plnil na základě třetí části tohoto nařízení, která také stanovila podrobná pravidla pro tyto činnosti. Bankovní úřad ministerstva financí měl jako organizační jednotka ministerstva financí na starost především správu měny v rámci domácího peněžního oběhu a její ochranu proti falzifikaci, zabezpečování hospodářství platebními prostředky a obchodní správu státního dluhu. Dále prováděl obchody, které obvykle činila cedulová banka, například přijímání vkladů na pokladniční poukázky a žirové účty, eskont směnek a cenných papírů, inkaso směnek a šeků, cenných papírů a poukázek, komisionářskou koupi a prodej cenných papírů, směnek, mincí a šeků, zápůjčky na zástavy, intervenci při kontrahování státních půjček, koupi a prodej prutového zlata a stříbra apod. Dále určoval primární úrokové míry a zastával funkci poradního orgánu vlády ve věcech finanční a měnové politiky, jak jsme uvedli výše, a vykonával služby pro státní pokladnu. Také zastával funkci vrcholného orgánu bezhotovostního zúčtování plateb mezi bankami v rámci odúčtovacích clearingových sdružení. Banky zúčastněné na clearingů měly povinnost zřídit si žirové účty u Bankovního úřadu a vést na těchto účtech minimální vklad – prostřednictvím těchto účtů pak byla vyrovnávána konečná salda. Kromě těchto pravidelných úkolů mu byly svěřeny i úkoly jednorázové, mimořádné, například finanční a organizační pomoc bankovním ústavům, které se dostaly do problémů především kvůli dopadům deflační krize. Významné omezení přinesl § 37, který kromě stanovených výjimek zakázal i to, aby státu byl přímo nebo nepřímo poskytován úvěr.

Podrobná pravidla pro vyrovnání československého státu s Rakousko-uherskou bankou přinesla čtvrtá část tohoto nařízení – šlo o převzetí a vyúčtování lombardu, vyúčtování žirových účtů a pokladničních poukázek a o převzetí zaměstnanců Rakousko-uherské banky. Československý stát ke dni 22. května 1919 převzal veškeré zápůjčky na cenné papíry, které poskytla Rakousko-uherská banka na našem území, zároveň náš stát převzal vůči dlužníkům veškerá práva a závazky této banky a totéž vůči věřitelům ze žirových účtů této banky. Dále stát převzal závazek splatit, případně prolongovat pokladniční poukázky od banky převzaté. Zaměstnanci, kteří byli nebo měli být přijati do služeb úřadu, měli zaručena všechna práva z dosavadního služebního poměru

u Rakousko-uherské banky. Bankovní úřad si také ke své činnosti od Rakousko-uherské banky pronajal její budovy.

Dne 26. dubna 1920 tento úřad také převzal dosavadní úkoly Československé devizové ústředny⁹¹ a přešla na něj veškerá její práva a povinnosti. Na základě tohoto sloučení tak přibyl úřadu další úkol, a to regulovat platební styk s cizinou.

Podívejme se nyní na úpravu složení, postavení a činnosti bankovního výboru, jehož statut tvořil část druhou tohoto nařízení. Bankovní výbor jako vrcholný dohlížecí orgán, jemuž předsedal ministr financí nebo jím stanovený jeho zástupce, vykonával správu Bankovního úřadu. Deset členů tohoto výboru jmenoval sám ministr financí a komise zvolená Národním shromážděním vysílala jednoho člena, který měl stejná práva jako ostatní členové výboru. Ministr byl také oprávněn zvolit ze členů místopředsedu, který měl při schůzích výboru zastupovat nepřítomného ministra nebo jeho zástupce. Členové bankovního výboru byli především odborníci, výkon funkce člena bankovního výboru byl čestný a trval až do odvolání. Členové výboru byli povinni složit ministru financí slib, ve kterém se zavazovali, že budou usilovat o největší prospěch státu a zachovají o všech jednáních mlčenlivost. Jejich odpovědnost byla stanovena § 18 následujícím způsobem: „*Předsedající i členové jsou zodpovědní v tom směru, že při usneseních, k nimž dali svůj hlas, nejednali obmyslně a že hlasovali dle svého nejlepšího svědomí a uvážení.*“⁹² Bankovní výbor se scházel minimálně jednou měsíčně, řádné schůze se měly konat každého 25. (případně následujícího všedního dne), a to bez nějakého zvláštního svolání. Nad rámce těchto řádných schůzí byl ministr financí oprávněn svolat výbor k mimořádnému zasedání, a to nejen na základě svého uvážení, ale toto svolání také mohli iniciovat nejméně 3 členové bankovního výboru. Usnášeníschopný byl bankovní výbor při přítomnosti 6 členů a při hlasování měl každý člen jeden hlas, rozhodovala prostá většina a v případě rovnosti hlasů rozhodoval hlas předsedajícího. Hlas poradní náležel vrchnímu řediteli Bankovního úřadu či dalším členům ředitelství, kteří byli oprávněni schůzí se také zúčastnit. O jednáních a usneseních bankovního výboru se vždy sepsal protokol a právě rozboru těchto protokolů se budeme věnovat v další části tohoto článku. Bankovní výbor vydával usnesení, přičemž usnesení, která se týkala správy a obchodů, potřebovala k nabytí platnosti schválení ministru financí. Bylo-li třeba rychle rozhodovat, byl výbor oprávněn zvolit komitét, který se skládal z 3 členů a předsedajícího, jímž byl místopředseda výboru. Ke své usnášeníschopnosti potřeboval přítomnost nejméně dvou členů a předsedajícího. Po každé své schůzi byl povinen uveřejnit zprávu a za každý měsíc také podrobný přehled činností úřadu.

Tento výbor fungoval i jako poradní orgán ministru financí s rozsáhlou pravomocí. Podával dobrozdání k otázkám, které mu předložil ministr financí, a také byl oprávněn podávat iniciativní návrhy. Bankovní výbor kromě dohledu nad činností Bankovního úřadu a účasti na vrchní správě tohoto úřadu také určoval tomuto úřadu ceny a podmínky pro nákup drahých kovů a stanovoval výši úrokové míry u reeskontních a lombardních úvěrů pro peněžní ústavy aj. Dále měl právo zřizovat filiálky Bankovního úřadu a případně jmenovat u jednotlivých úřadoven cenzory, určovat jejich počet a jednací řád nejen pro ně, ale také služební řád pro zaměstnance. Zároveň byl oprávněn navrhopvat ministru financí úředníky k jmenování do obchodní správy i další zaměstnance a také odměny a výši služného.

Část svých oprávnění týkajících se běžného obchodu byl oprávněn přenést na obchodní správu, která byla tvořena úředníky a představovala tak úřednický sbor, který měl za úkol provádět usnesení a nařízení výboru. Při své činnosti se měl řídit jednáním

řádem,⁹³ který navrhoval výbor a jež schvaloval ministr financí. Obchodní správa se dělila na ředitelství a tajemníky. V čele ředitelství stál vrchní ředitel, jímž byl jmenován Augustin Novák, a ředitel Karel Kučera, a to po celou dobu činnosti Bankovního úřadu ministerstva financí.⁹⁴

Jmenování členů bankovního výboru spadalo do pravomoci ministra financí. JUDr. Alois Rašín jako ministr financí a předseda bankovního výboru jmenoval jako členy JUDr. Stanislava Bublíka, vrchního zemského radu a ředitele Hypoteční banky Markrabství moravského v Brně a později generálního ředitele Hypoteční a zemědělské banky Moravské v Brně, dále JUDr. Františka Hodáče (z Ústředního svazu průmyslníků), vrchního ředitele Zemské banky v Praze, JUDr. Emila Roose jako zástupce národní demokracie, dále místoprezidenta Pozemkového úřadu Josefa Malého a náměstka starostky v Praze Ferdinanda Kellnera jako zástupce sociální demokracie, agrárníky prof. JUDr. Cyrila Horáčka, který byl jmenován místopředsedou tohoto výboru, a notáře v Bratislavě JUDr. Ludovíta Medveckého, národního socialistu JUDr. Gustava Heidlera, tajemníka Spolku pro průmysl cukrovarský, a jako nepolitické odborníky JUDr. Viléma Pospíšila, ředitele Městské spořitelny pražské a pozdějšího místopředsedu tohoto výboru, a prezidenta Obchodní a živnostenské komory v Praze Václava Němce. V bankovním výboru dále zasedal zástupce kontrolní komise, zvolené na základě § 17 zákona č. 84/1919 Sb. z. a n.⁹⁵ Národním shromážděním, a to JUDr. Antonín Klouba, kterého v roce 1922 nahradil JUDr. Cyril Horáček. Funkce předsedy bankovního výboru se měnila v závislosti na změně obsazení postu ministra financí – jinak zůstalo složení bankovního výboru po celou dobu jeho existence nezměněné, s výjimkou úmrtí Václava Němce, kterého nahradil Antonín Menger z Nejvyššího kontrolního úřadu v roce 1924. Podíváme-li se na složení bankovního výboru, jednalo se o příznivce různých politických stran, ale i o zástupce různých složek hospodářství a zájmových skupin. Za tímto Rašínovým krokem můžeme hledat určitou snahu o politickou a odbornou objektivnost, ale všichni tito členové byli blízcí názorům JUDr. Rašína a přes určité rozdílnosti názorů i příznivci jeho deflační politiky.

Podíváme-li se na protokoly o schůzích bankovního výboru či jeho komitétu, v prvním roce své činnosti se především zabíral následujícími oblastmi: postupem při realizaci likvidace Rakousko-uherské banky a společným postupem akcionářů, tiskem státovek či jejich falšování. Například 13. září 1919 na své schůzi komitét řešil krádež 18 hotových archů stokorun z tiskárny, přičemž pátrání policie nevedlo k žádnému výsledku – byly provedeny domovní prohlídky, zatčeni dva knihaři (zaměstnanci tiskárny) a 1 úřednice a 3 úředníci Bankovního úřadu, ale nakonec bylo vyšetřování zastaveno z důvodu nedostatku důkazů a všichni zatčení byli propuštěni z vazby. V pátrání nepomohla ani výzva k předložení bankovek k výměně, uveřejněná v tisku, přestože policie čísla těchto bankovek znala.

Dále byly řešeny věci personální, navrhovány změny služebního řádu a předmětem jednání byly také otázky místnosti a vybavení Bankovního úřadu ministerstva financí, jelikož místnosti a prostory, které úřad převzal od Rakousko-uherské banky, byly pro účely Bankovního úřadu nedostatečné. Bankovní výbor též projednával případná potřebná zmocnění obchodní správy, např. k provedení nutných personálních změn v obsazení filiálek (tyto změny podléhaly schválení ministrem financí), a opakovaně se zabýval tím, že je nutné zřídit vlastní tiskárnu a mincovnu či přičlenit devizovou ústřednu k Bankovnímu úřadu ministerstva financí. Tomuto úřadu také bylo svěřeno vypracování zákonné předlohy pro

zřízení cedulové banky.⁹⁶ Bankovní výbor se zabýval i postojem veřejnosti, především pak tisku, k jeho činnosti; například na jeho schůzi dne 26. dubna 1920 byl projednáván článek v Právu lidu, obsahující útoky na osobu ředitele Kučery, k němuž dal podnět vrchní kontrolor Bankovního úřadu Štěpnička. Na návrh ředitele Kučery vyslovil bankovní výbor souhlas, aby s vrchním kontrolorem Štěpničkou bylo zahájeno disciplinární řízení.⁹⁷

Bankovní úřad své výše uvedené úkoly plnil od svého zřízení až do 31. března 1926. Poslední schůze bankovního výboru se konala dne 26. března 1926, na které členové bankovního výboru vystoupili se svými projevy a s pokusy o zhodnocení práce Bankovního úřadu i bankovního výboru. Pro názornost připojuji úryvek z proslovu dr. Pospíšila a Augustina Nováka. Dr. Pospíšil především ocenil práci obchodní správy Bankovního úřadu: „[...] zejména musím vzpomenouti obchodní správu Bankovního úřadu, zvláště vrchního ředitele Nováka a jeho náměstka Kučery i všech jejich spolupracovníků, poněvadž také oni, jak pan ministr řekl, byli vždy pohotově prací, radou i skutkem a vedli a pomáhali se statečností dlu, jež bylo osudem nejen financí, ale i státu, daleko přes meze svých vlastních úředních povinností [...].“ Augustin Novák se ve svém projevu zaměřil naopak na bankovní výbor jako nejvyšší statutární orgán Bankovního úřadu: „[...] sbor tento nebyl vysazen vlivům politickým jako jiné instituce státem spravované. Ustálenost složení sboru měla vliv na kontinuitu jeho rozhodování a vytvořila ovzduší důvěry jak mezi předsednictvem a členy Bankovního výboru, tak i [ovzduší důvěry – pozn. aut.] správního sboru k vedoucím úředníkům. [...] za všech těchto svízelných okolností, kdy politika Bankovního úřadu byla stálým předmětem útoků tisku nejen opozičního, ale mnohdy i listů stran koaličních, nalézala obchodní správa u Bankovního výboru oporu a plné pochopení aktuálních potřeb, takže i při různosti názorů [...] na konci vždy usnesení odpovídající [...] blahu celku.“⁹⁸

Dne 1. dubna 1926 zahájila svoji činnost Národní banka československá, a to na základě vyhlášky ministra financí č. 43/1926 Sb. z. a n.⁹⁹ V tento den proběhlo první jednání bankovní rady Národní banky československé a zároveň byla ukončena činnost Bankovního úřadu ministerstva financí, v jehož práva a závazky banka ke dni 1. ledna 1926, tj. zpětně, vstoupila. Národní banka československá ke dni 31. prosince 1925 převzala veškerá aktiva, pasiva, práva i povinnosti Bankovního úřadu ve stavu k tomuto dni a tím skončilo více než sedm let trvající provizorium a činnost Bankovního úřadu ministerstva financí. Podíváme-li se na hodnotu aktiv a pasiv, která Bankovní úřad ministerstva financí Národní bance československé předal, jednalo se o aktiva ve výši 3,194 mld. korun. Na druhé straně ovšem Národní banka převzala po Bankovním úřadu mezi pasivy i tzv. dluh státovkový, který ke dni 31. prosince 1925 činil 5,085 mld. korun. Postupně se podařilo tento tzv. státovkový dluh snížit ke konci roku 1935 na částku 2,046 mld. korun.

Měnová reforma vyřešila nejen vytvoření samostatné československé měny, ale i prozatímní správu této měny prostřednictvím Bankovního úřadu ministerstva financí. Tato nová měna ovšem byla pouhou papírovou měnou státovkovou bez určení poměru ke zlatu nebo k jiným aktivům (devizovým zásobám či celkovým úsporám). Teprve postupně byly připravovány podmínky pro vytvoření zlatého podkladu československé koruny, a to především postupným vytvářením zlaté rezervy a rezervy jiných drahých kovů (stříbra, platiny apod.). Tohoto cíle bylo dosahováno několika způsoby. První způsob představovaly dobrovolné dary občanů.¹⁰⁰ Dále byl současně se zákonnou úpravou měnové reformy

vydán zákon o státní vnitřní půjčce ve zlatě, stříbře, zlatých a stříbrných mincích a cizích papírových peněžích, valutách.¹⁰¹ Tyto valuty a mince byly půjčovány státu na dobu 4 let a úročeny 4 %. Po uplynutí této lhůty byl stát povinen tuto půjčku zaplatit, a to v originální měně nebo kovu. Dále tento zákon zmocnil ministra financí, aby nařízením stanovil, kdy a zda je možné prominout dodatečnou daň či trestní stíhání osob, které toto jmění zatajovaly, aby se tak vyhnuly daňové povinnosti. Posledním způsobem byla povinnost občanů nabídnout devizové ústředně cizí valuty a cenné papíry ke koupi za kurz, který tato ústředna určí, a to na základě zákona č. 143/1919 Sb. z. a n. a nařízení vlády č. 113/1919 Sb. z. a n.¹⁰² Dále tyto předpisy ukládaly povinnost ohlásit ústředně pohledávky v cizině z doby nejen válečné, ale i předválečné. Následně zákon č. 327/1919 Sb. z. a n.¹⁰³ v červnu 1919 tuto nabídkovou povinnost rozšířil i na pohledávky v cizině, na které se doposud vztahovala pouze ohlašovací povinnost. Pokud tuto povinnost občané splnili, nebyli trestně odpovědní za porušení předpisů, které již během války zavedly povinnost občanů odvádět cizozemské valuty a devizy devizové ústředně a jen u této ústředny je v případě nutnosti nakupovat, což ale bylo rozsáhle obcházeno.¹⁰⁴ Potřebné valuty také stát získával ze svých monopolů a především z vývozu cukru, lihu, piva nebo sladu. Neúspěšná byla ale snaha získat půjčku v Americe.¹⁰⁵ Těmito cestami bylo dosaženo zásoby drahých kovů v celkové hodnotě 564 milionů korun k 31. lednu 1922 a do konce r. 1925 zásoba ryzího zlata stoupla na 40,846 11 tuny.¹⁰⁶

Shrme-li měnovou reformu a opatření, která byla v souvislosti s ní v roce 1919 provedena, můžeme konstatovat, že byly položeny pevné základy pro příští měnovou politiku státu. Měnová reforma sice neměla očekávaný vliv na cenovou hladinu (a tedy ani na inflaci) a cenová hladina v letech 1919 a 1920 přechodně neklesala, ale měnová reforma nemohla bez dalších faktorů na cenovou hladinu sama o sobě v nelehkých poválečných hospodářských poměrech tento problém vyřešit. Hodnota naší měny v zahraničí sice přechodně stoupla, ale poté opět dochází k jejímu pádu, ovšem viníka musíme hledat v nevyrovnaných hospodářských poměrech, v pasivní obchodní a platební bilanci, kterou nemohl stát bez dostatku zlaté rezervy a rezervy v devizách vyrovnat, a to se projevovalo právě v klesání kurzu měny v zahraničí. Tato rezerva však byla postupně vybudována a klesající kurz koruny v zahraničí měl naopak pozitivní vliv na vývoz, a tím i na vzestup domácí produkce, která vrcholila hospodářskou konjunkturou v roce 1921, přerušenu na podzim tohoto roku, a kurz měny začíná stoupat. Dávka z majetku sice nedosáhla zamýšleného snížení množství platidel v oběhu, ale minimálně zajistila, že toto množství nebylo dále rozšiřováno, a zamezila tak další inflaci. Nesmíme zapomínat ani na její významnou funkci sociální – stala se prostředkem, pomocníkem pro odčinění majetkových křivd, které byly spáchány během válečné doby či v jejím důsledku, a pomohla vytvořit rovnoměrnější rozložení majetku.

Měnová reforma i přes řadu svých nedostatků splnila nejdůležitější úkol, který jí byl uložen: Přinesla osamostatnění od měny ostatních nástupnických států Rakousko-Uherska, které bylo více než důležité a nutné, vytvořila novou, samostatnou měnu státu a prozatímne vyřešila i správu měny zřízením orgánu, který nahrazoval cedulovou banku – Bankovního úřadu ministerstva financí. Tento orgán, ač pod vlivem ministra financí a fiskální politiky, nikdy nesáhl k přímé inflaci a nevyužil vydání státovek ke krytí schodku státního rozpočtu a zajišťoval pružnost oběhiva doplňováním (diskontem) bankovek v oběhu dle potřeb

hospodářství, a to bankovek obchodně krytých (tj. obchodních směnek), a ne krytých státně (tzv. finančních směnek sloužících ke krytí nenárodohospodářských výdajů). A i když se původní, prozatímní řešení protáhlo na sedm let, své úkoly tento úřad zdárně plnil až do zřízení akciové cedulové banky, tedy Národní banky československé, jež mohla na jeho činnost navázat a převzít řízení měnové politiky státu.

Poznámky

- ¹ Tento článek vznikl za odborné spolupráce se zaměstnanci Archivu ČNB a PhDr. Jiřím Novotným, CSc. et Ph.D., kterým bych chtěla touto cestou poděkovat za jejich velice vstřícný přístup, odborné znalosti a velmi cenné připomínky.
- ² Touto problematikou se zabývá následující literatura, kterou můžeme rozdělit do několika skupin. Do **první skupiny** můžeme zařadit publikace, jejichž autoři jako přímí aktéři toto téma zpracovali, např. Engliš, Karel. *Národní hospodářství*. Brno: Jota, 1994; Rašín, Alois. *Finanční a hospodářská politika československá do konce r. 1921*. Praha: tiskem a nákladem Pražské akciové tiskárny v Praze, 1922, s. 17–85; Palkovský, Břetislav. *Národní banka československá a náprava měny*. Praha: Vesmír, 1925, s. 3–44; Kozák, Jan. *Československá finanční politika, nástin vývoje v letech 1918–1930*. Praha, Brno: Nakladatelství Orbis, 1932, s. 11–27. **Druhou skupinu** tvoří souhrnné historické práce, například Klimek, Antonín. *Vítejte v první republice*. Praha: Havran, 2003, s. 42–44; *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XIII. Praha: Paseka, 2000, s. 92–105; Peroutka, Ferdinand. *Budování státu*. Praha: Lidové noviny, 1991, s. 180–183, 453–486, 1046–1050; Kárník, Zdeněk. *České země v éře první republiky. Díl první. Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918–1929)*. Praha: Libri, 2003, s. 60–62, 211–220, 239–247. Do **třetí skupiny** lze zařadit díla současných autorů, kteří se zabývali *otázkou měny a peněz*, např. Šouša, Jiří. Rašínova měnová reforma v roce 1919 (1920). In: *Měnové systémy na území českých zemí 1892–1993*. Sborník z konference v Opavě 22. a 23. března 1994. Praha: Česká národní banka – Opava: Ústav historie a muzeologie FPF Slezské univerzity, 1995, s. 53–61; Spáčil, Bedřich. *Česká měna od dávné minulosti k dnešku*. Praha: Orbis, 1974, s. 99–113; Vencovský, František. *Vzestupy a propady československé koruny: Historie československých měnových poměrů 1918–1922*. Praha: Oeconomica, 2003, s. 18–65, a *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 29–39; Hásková, Jarmila a kol. *Československé bankovky, státopky a mince 1919–1992*. Praha: Lunarion, Česká národní banka, 1993, s. 19–20, dále *bankovnictvím*, např. Vencovský, František a kol. *Dějiny bankovnictví v českých zemích*. Praha: Bankovní institut, 1999, s. 219–222, s. 266–270; Bažantová, Ilona. *Centrální bankovnictví v české historii po současnost: Institucionální pohled*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2005, s. 41–51; Novotný, Jiří. *Bankovní úřad při Ministerstvu financí a jeho úloha v měnové politice v letech 1919–1922*. In: *Slezský sborník č. 72, 1974*, s. 274–285; Pulpán, Karel – Pulpánová, Stanislava. *Bankovní úřad Ministerstva financí. Finance a úvěr, č. 4, 1994*, s. 418–428; Kunert, Jakub – Novotný, Jiří. *Centrální bankovnictví v českých zemích*. Praha: ČNB, 2008, s. 61–67, a *obecně hospodářstvím státu*, např. Kolektiv autorů. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1945*. Praha: Svoboda, 1969, s. 193–204; Lacina, Vlastislav – Slezák, Lubomír. *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha: Historický ústav, 1994, s. 15–35; Kolektiv autorů. *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace po současnost: Období první Československé republiky a německé okupace 1918–1945*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 1995, s. 18–21, s. 101–102. **Poslední skupinu** tvoří publikace těch autorů, kteří je věnovali jednotlivým *osobnostem první republiky* a především *ministrům financí*, např. Šetřilová, Jana. Alois Rašín. Praha: Argo, 1992, a Lacina, Vlastislav. Alois Rašín. Praha: Mladá fronta, 1992, s. 21–32. Dále by neměla být opomenuta následující díla: *Deset let Národní banky československé*, s. 33–39, s. 265–305; Pimper, Antonín (ed.). *Almanach Československého peněžnictví*. Praha, 1928, s. 23–48.
- ³ Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého (recepční zákon), ze dne 28. října 1918.
- ⁴ Válečné reparace, tj. nahrazení škody způsobené válkou vítěznému státu státem poraženým, nebyly Československé republice uloženy, neboť byla počítána mezi státy vítězné.
- ⁵ Nařízení Národního výboru československého č. 30/1918 Sb. z. a n., kterým se zřizuje odborná finanční komise při úřadu pro finanční správu, ze dne 9. listopadu 1918.
- ⁶ Zákon č. 2/1918 Sb. z. a n., jímž se zřizují nejvyšší správní úřady ve státě československém, ze dne 2. listopadu 1918.
- ⁷ Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě, ze dne 13. listopadu 1918.
- ⁸ Srov. Lacina, Vlastislav, Alois Rašín, s. 43–45.
- ⁹ Srov. Lacina, Vlastislav – Slezák, Lubomír, *Státní hospodářská politika*, s. 15n.
- ¹⁰ Srov. Engliš, Karel, *Národní hospodářství*.
- ¹¹ Srov. Lacina, Vlastislav, Alois Rašín, s. 21n.

- ¹² Srov. Vencovský, František, *Vzestupy a propady*, s. 18n.
- ¹³ Rakousko-uherská banka si určitou zásobu zlata uchovala, během její likvidace v letech 1924–1925 byla část měnového zlata předána nástupnickým státům, přičemž Československá republika (resp. Bankovní úřad) převzala ze zlaté zásoby této banky objem zlatého pokladu v celkové hodnotě více než 15 milionů korun.
- ¹⁴ Srov. Rašín, Alois, *Finanční a hospodářská politika*, s. 17n.; Klimek, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české*, s. 102; Kolektiv autorů, *Stručný hospodářský vývoj Československa*, s. 193n.; Klimek, Antonín, *Vítejte v první republice*, s. 42.
- ¹⁵ Tyto údaje byly převzaty z publikace Lacina, Vlastislav, Alois Rašín, s. 21n.
- ¹⁶ Srov. Vencovský, František, *Vzestupy a propady*, s. 18n.
- ¹⁷ Srov. Rašín, Alois, *Finanční a hospodářská politika*, s. 17n.
- ¹⁸ Srov. Peroutka, Ferdinand, *Budování státu*, s. 180n.; Pimper, Antonín (ed.), s. 23–48.
- ¹⁹ Srov. Rašín, Alois, *Finanční a hospodářská politika*, s. 17n.
- ²⁰ Nařízení Národního výboru československého č. 19/1918 Sb. z. a n., jímž se zrušuje povolení platit válečnou daň dluhopisy rakouských válečných půjček, ze dne 2. listopadu 1918.
- ²¹ Srov. Rašín, Alois, *Finanční a hospodářská politika*, s. 17n.; dále např. Vencovský, František a kol., *Dějiny bankovníctví*, s. 266n.
- ²² Zákon č. 49/1918 Sb. z. a n., o zavedení obchodních platidel, ze dne 19. listopadu 1918.
- ²³ Srov. např. Spáčil, Bedřich, *Česká měna*, s. 99n.; Vencovský, František, *Vzestupy a propady*, s. 18n.
- ²⁴ Zpráva finančního výboru k návrhu zákona o zavedení obchodních platidel, sněmovní tisk č. 20 ze dne 18. listopadu 1918.
- ²⁵ Srov. Vencovský, František, *Vzestupy a propady*, s. 18n.
- ²⁶ Srov. Vencovský, František, *Vzestupy a propady*, s. 28n.
- ²⁷ Nařízení vlády č. 119/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměru k Rakousko-uherské bance, ze dne 6. března 1919.
- ²⁸ Nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, o vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky a převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919.
- ²⁹ Srov. Vencovský, František, *Vzestupy a propady*, s. 28n.
- ³⁰ Srov. Klimek, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české*, s. 102; Kárník, Zdeněk, *České země*, s. 61; Klimek, Antonín, *Vítejte v první republice*, s. 43.
- ³¹ Srov. Vencovský, František, *Vzestupy a propady*, s. 28n.
- ³² Zpráva finančního výboru o vládní osnově zákona, jímž se ministr financí zmocňuje, aby nařídil a provedl okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové daně, sněmovní tisk č. 547 ze dne 25. února 1919.
- ³³ Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové daně, ze dne 25. února 1919.
- ³⁴ Zpráva finančního výboru o vládní osnově zákona, jímž se ministr financí zmocňuje, aby nařídil a provedl okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové daně, sněmovní tisk č. 547 ze dne 25. února 1919.
- ³⁵ Tamtéž.
- ³⁶ Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové daně, ze dne 25. února 1919.
- ³⁷ Zákon č. 88/1919 Sb. z. a n., o státní půjčce ve zlatě, stříbře a cizích valutách, ze dne 25. února 1919.
- ³⁸ Wallisův systém rozdělil pohledávky podle let, ve kterých vznikly, a podle tohoto rozdělení probíhalo i placení v nové měně a podle tohoto rozdělení byla také pohledávkám snížena jejich hodnota (Rašín tu hovoří o rozlišování ceny předválečné a poválečné). Pokud by se tento způsob odstupňování pohledávek podle let vzniku použil na řešení měnové situace po vzniku ČSR, varoval Rašín před tím, že by tak utrpěli ti, kteří nabyli pohledávky před válkou v „dobré“ měně. A také ti, kteří je zaplatili v „dobrých“ korunách, by se tak dostali do shodného postavení, jakož i ti, kteří nabyli čehokoliv za doby válečné ve „špatných“ korunách.
- ³⁹ Stenoprotokoly z 33. schůze Národního shromáždění ze dne 25. února 1919, dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/033schuz/s033002.htm>.
- ⁴⁰ Stenoprotokoly z 33. schůze Národního shromáždění ze dne 25. února 1919, dostupné z <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/033schuz/s033003.htm>.
- ⁴¹ Nařízení ministra financí ve srozumění s ministrem spravedlnosti č. 86/1919 Sb. z. a n., o okolkování bankovek vydaných Rakousko-uherskou bankou a nalézajících se na území československého státu, ze dne 25. února 1919.
- ⁴² Původně chtěl JUDr. Alois Rašín prosadit stažení 80 % oběživa, ale návrh zákona nakonec stanovil stažení 50 % oběživa. Ve výsledku reforma vedla pouze ke stažení přibližně třetiny předloženého oběživa. V literatuře se však tato čísla liší. JUDr. Alois Rašín ve svém díle uvádí následující údaje: před provedením měnové reformy se v oběhu nacházely bankovky v celkové hodnotě 7 436 milionů korun, k okolkování byly předloženy bankovky v hodnotě 4 969 milionů korun a zadrženy bankovky v hodnotě 2 781 milionů korun (s těmito údaji se setkáme i v díle Peroutka, Ferdinand, *Budování státu*, s. 453n.). Odlišné údaje ve svém díle uvádí František Vencovský a Antonín Klimek: celkem byly k okolkování předloženy bankovky v hodnotě 7,157 mld. korun, okolkováno bylo 4,704 mld. korun a zadrženo 2,453 mld. korun, přičemž

- část zadržovaných peněz byla později uvolněna (Vencovský, František, Měnová politika, s. 31; Klímeck, Antonín, Velké dějiny zemí Koruny české, s. 104). Jako další příklad můžeme uvést dílo Vlastislava Laciny a Lubomíra Slezáka, které uvádí, že k okolování byly předloženy bankovky v hodnotě 9 420 milionů korun a zadrženy bankovky v hodnotě 2 134 milionů korun (Lacina, Vlastislav – Slezák, Lubomír, Státní hospodářská politika, s. 15n.).
- 43 Nařízení ministra financí ve srozumění s ministrem spravedlnosti č. 86/1919 Sb. z. a n., o okolování bankovek vydaných Rakousko-uherskou bankou a nalézajících se na území československého státu, ze dne 25. února 1919.
  - 44 Zákon č. 143/1919, jímž se doplňuje zákon ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 20. března 1919.
  - 45 Podrobně se průběhu měnové reformy věnoval její autor JUDr. Alois Rašín ve svém díle Finanční a hospodářská politika, s. 34–50.
  - 46 Úředníci v praxi ale udělovali další výjimky, ve výsledku tak nebyly zadrženy (především ze sociálních důvodů) částky do 300 korun (srov. Klímeck, Antonín, Velké dějiny zemí Koruny české, s. 103; Rašín, Alois, Finanční a hospodářská politika, s. 17n.).
  - 47 Nařízení ministra financí ve srozumění s ministrem spravedlnosti č. 86/1919 Sb. z. a n., o okolování bankovek vydaných Rakousko-uherskou bankou a nalézajících se na území československého státu, ze dne 25. února 1919.
  - 48 Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky, ze dne 25. února 1919.
  - 49 Nařízení vlády č. 168/1919 Sb. z. a n., jímž se mění ustanovení o obmezení výplaty vkladů u peněžních ústavů, ze dne 6. března 1919.
  - 50 Nařízení vlády č. 118/1919 Sb. z. a n., o uvolnění zadržovaných vkladů při okolování bankovek, ze dne 7. března 1919.
  - 51 Nařízení vlády č. 185/1919 Sb. z. a n., o soupisu jmění movitého dle § 8 zmocňovacího zákona a pohledávek neknihovnických, ze dne 10. dubna 1919.
  - 52 Srov. Kolektiv autorů, Dějiny hospodářství českých zemí, s. 18n.
  - 53 Zákon č. 309/1920 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 8. dubna 1920; nařízení č. 463/1920 Sb. z. a n., o provedení zákona ze dne 8. dubna 1920, č. 309 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 27. července 1920.
  - 54 Zákon č. 309/1920 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce z přírůstku na majetku, ze dne 8. dubna 1920.
  - 55 Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky, ze dne 25. února 1919.
  - 56 Zákon č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919.
  - 57 Zpráva finančního výboru o vládním návrhu zákona, jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje zmocnění ministra financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., sněmovní tisk č. 812 ze dne 8. dubna 1919.
  - 58 Nařízení ministra financí ve srozumění s ministrem spravedlnosti č. 86/1919 Sb. z. a n., o okolování bankovek vydaných Rakousko-uherskou bankou a nalézajících se na území československého státu, ze dne 25. února 1919 toto pravidlo již stanovilo.
  - 59 Jak ve své studii poznamenává doc. JUDr. PhDr. Ilona Bažantová, CSc., zákon č. 84 sice právně zakotvil měnu výlučnou pouze pro území našeho státu, ale již neřešil její oficiální název a také ji nevyhlásil zákonnou měnou – to napravil teprve zákon č. 187. (Bažantová, Ilona, Centrální bankovníctví, s. 44–45.)
  - 60 Čl. 3 nařízení vlády č. 113/1919 Sb. z. a n., o obmezení výplat a zákazu vývozu, ze dne 6. března 1919 povolal dovoz dvoukorunových a jednokorunových bankovek v maximální celkové hodnotě 50 K na území našeho státu; nařízením vlády č. 240/1919 Sb. z. a n., o obmezeném přijímání jedno- a dvoukorunových bankovek, ze dne 12. května 1919 byla omezena také povinnost přijímat tyto bankovky, a to na obnos maximálně 20 K od jedné osoby na jeden den; nařízením vlády č. 311/1919 Sb. z. a n., jímž se mění nařízení ze dne 6. března 1919, č. 113 Sb. z. a n., o obmezení výplat a zákazu vývozu, a jímž se zakazuje dovoz neokolovaných bankovek Rakousko-uherské banky, ze dne 10. června 1919 byl maximální obnos 50 K těchto bankovek, které si směl vzít cestující na území našeho státu s sebou, snížen na 20 korun.
  - 61 Dotaz členů Národního shromáždění V. Hatláka, V. Votruby, V. Rebše, B. Fischera a soudruhů na ministra financí ohledně kalamity s drobnými bankovkami peněžními a ohledně rozšiřování bankovek s falešnými kolkami, sněmovní tisk č. 1223 ze dne 24. června 1919; dotaz člena Národního shromáždění Rudolfa Mlčocha a soudruhů na ministra financí dr. Rašína ohledně peněz s falešnými kolkami a ohledně záplavy papírových korun a dvoukorun, sněmovní tisk č. 1237 ze dne 25. června 1919; dotaz člena Národního shromáždění dr. Engliše a soudruhů na vládu ve věci oběhu bankovek s falšovanými kolkem, sněmovní tisk č. 1257 ze dne 25. června 1919.
  - 62 Nařízení vlády č. 240/1919 Sb. z. a n., o obmezeném přijímání jedno- a dvoukorunových bankovek, ze dne 12. května 1919.
  - 63 Odpověď vlády na dotazy členů Národního shromáždění V. Hatláka, V. Votruby, V. Rebše, B. Fischera a soudruhů (tisk č. 1223), vznesené na ministerstvo financí v záležitosti kalamity s drobnými bankovkami peněžními a v záležitosti rozšiřování bankovek s falešnými kolkami, na dotaz R. Mlčocha a soudruhů (tisk č. 1237), vznesené na ministerstvo financí ve věci peněz s falešnými kolkami a papírových korun a dvoukorun, a na dotaz

- dr. Engliše a soudruhů (tisk č. 1257), vznesený na vládu v záležitosti oběhu bankovek s falšovaným kolkem, sněmovní tisk č. 1477 ze dne 28. července 1919.
- 64 Nařízení vlády č. 363/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek znějících na 100 korun československých, ze dne 4. července 1919.
- 65 Vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 364/1919 Sb. z. a n., o vydávání jednotokorunových československých státovek, ze dne 4. července 1919.
- 66 Protokol o schůzi komitétu bankovního výboru konané dne 19. ledna 1920. Archiv České národní banky, fond Národní banky československé (dále AČNB, NBČ), NBČ/99-4.
- 67 Přílohy k protokolu o schůzi bankovního výboru konané dne 26. dubna 1920, NBČ/99-4.
- 68 Zákon č. 505/1919 Sb. z. a n., o výměně jednokorunových a dvoukorunových bankovek, ze dne 23. září 1919.
- 69 Nařízení vlády č. 506/1919 Sb. z. a n., o stažení bankovek jedno- a dvoukorunových a o vybírání poplatku při jejich výměně, ze dne 24. září 1919.
- 70 Nařízení vlády č. 507/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek jedno- a pětikorunových, ze dne 24. září 1919.
- 71 Vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 508/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek jedno- a pětikorunových, ze dne 24. září 1919.
- 72 Např. příloha k protokolu o schůzi bankovního výboru konané dne 25. srpna 1919, AČNB, NBČ/99-1.
- 73 Nařízení vlády č. 395/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek znějících na 5 000 korun československých, ze dne 22. července 1919 a vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 396/1919 Sb. z. a n., o vydávání státovek na 5 000 korun československých, ze dne 22. července 1919.
- 74 Nařízení vlády československé republiky č. 544/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek 500korunových československých, ze dne 14. října 1919 a vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 545/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek 500korunových československých, ze dne 14. října 1919.
- 75 Nařízení vlády č. 577/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek 50korunových československých, ze dne 5. listopadu 1919 a vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 578/1919 Sb. z. a n., o vydání státovek 50korunových československých, ze dne 5. listopadu 1919.
- 76 Mírová Saintgermainská smlouva s Rakouskem (po ratifikaci publikovaná pod č. 507/1921 Sb. z. a n.).
- 77 Mírová Trianonská smlouva s Maďarskem (po ratifikaci publikována pod č. 102/1922 Sb. z. a n.).
- 78 Vyhláška ministra financí 237/1923 Sb. z. a n., kterou se uveřejňují úmluvy o likvidaci Rakousko-uherské banky, úmluvy schválené vládou Československé republiky dne 14. září 1922; rozhodnutí reparační komise ze dne 18. června 1921, č. 1373, ze dne 25. dubna 1922, č. 1904, a ze dne 13. prosince 1923.
- 79 Národní banka československá byla zřízena až v roce 1926, přičemž zákon upravující její postavení byl přijat již v dubnu 1920, a to jako zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920. Tématu zřizování Národní banky československé, jakož i důvodům, proč tato banka byla zřízena až v roce 1926, se ve svém článku podrobně věnoval PhDr. Jakub Kunert. Tento článek nebyl doposud publikován, ale doufáme, že se s jeho zněním již brzy bude moci veřejnost seznámit, jelikož tuto otázku zpracoval velice precizním způsobem.
- 80 Zákon č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919.
- 81 Postavení, organizaci a fungování Bankovního úřadu se ve svém díle podrobněji věnoval např. Jiří Novotný (Novotný, Jiří, Bankovní úřad, s. 274–285), Karel Pulpán, a to i společně se Stanislavou Pulpánovou (Pulpán, Karel – Pulpánová, Stanislava, Bankovní úřad, s. 418–428), okrajově Jarmila Hásková a kol. (Československé bankovky, s. 19–20), František Vencovský (Dějiny bankovníctví, s. 266–270; Měnová politika v české historii), JUDr. Alois Rašín (Finanční a hospodářská politika, s. 78–85) a Bedřich Spáčil (Česká měna, s. 104–106). Na příslušné právní předpisy upravující postavení Bankovního úřadu a jeho činnost se zaměřila především JUDr. Ilona Bažantová (Centrální bankovníctví, s. 41–51). Proces vytvoření cedulové banky státu se věnoval Břetislav Palkovský (Národní banka, s. 45–96) a publikace Národní banky československé (Deset let Národní banky československé, s. 33–39).
- 82 Nařízení vlády č. 119/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměru k Rakousko-uherské bance, ze dne 6. března 1919.
- 83 Zákon č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919.
- 84 Nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, o vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky a převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919.
- 85 Dle přílohy k protokolu o schůzi bankovního výboru konané dne 25. srpna 1919 bylo od Rakousko-uherské banky celkem převzato 117 zaměstnanců české národnosti a 110 zaměstnanců jiné národnosti, tedy celkem 227 zaměstnanců. Neprevzati zůstali celkem 2 zaměstnanci české národnosti a 78 zaměstnanců jiné národnosti. Do 10. srpna 1919 bylo přijato celkem 112 nových zaměstnanců, z toho pouze 1 zaměstnanec byl jiné národnosti. AČNB, NBČ/99-1.
- 86 V Archivu ČNB se nachází jako první protokol ze schůze bankovního výboru konané dne 26. 5. 1919. AČNB, NBČ/1-1.
- 87 Nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí a o převzetí a vyúč-

- tování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky a převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919.
- ⁸⁸ Především zákon č. 187/1919 Sb. z. a n., jímž se upravuje oběh a správa platidel v československém státě a doplňuje se zmocnění ministerstva financí dané zákonem ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 10. dubna 1919.
- ⁸⁹ Protokol o schůzi komitétu bankovního výboru konané dne 19. ledna 1920, AČNB, NBČ/99-4. Podrobný přehled výsledku hospodaření za rok 1919 nalezneme v příloze ke schůzi bankovního výboru konané dne 26. ledna 1920, AČNB, NBČ/1-10.
- ⁹⁰ Protokol o schůzi komitétu bankovního výboru konané dne 19. ledna 1920, včetně příloh. Na této schůzi se také komitét usnesl, že na nedostatečnost hotovostí bank upozorní ministra financí místopředseda bankovního výboru. AČNB, NBČ/99-4.
- ⁹¹ Československá devizová ústředna byla zřízena na základě nařízení ministra financí ve shodě s ministrem průmyslu, obchodu a živností č. 47/1919 Sb. z. a n., o zřízení Československé devizové ústředny, ze dne 30. ledna 1919 a zrušena/sloučena s Bankovním úřadem na základě nařízení vlády č. 644/1919 Sb. z. a n., o zrušení Československé devizové ústředny a částečném uvolnění obchodu cizími platidly, ze dne 23. listopadu 1919 a na základě vyhlášky ministra financí č. 240/1920 Sb. z. a n., o počátku účinnosti nařízení vlády Československé republiky, ze dne 28. listopadu 1919 a č. 644 Sb. z. a n., o zrušení Československé devizové ústředny a částečném uvolnění obchodu cizími platidly, ze dne 7. dubna 1920. Srov. Spáčil, Bedřich, Česká měna, s. 104n.; Palkovský, Břetislav, Národní banka, s. 3n.
- ⁹² Citace § 18 nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí a o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování žirových účtů Rakousko-uherské banky a převzetí zaměstnanců této banky, ze dne 12. května 1919.
- ⁹³ Jednací ani služební řád nebyly po dobu existence Bankovního úřadu Ministerstva financí vydány, nadále platily předpisy Rakousko-uherské banky, které byly postupně novelizovány oběžníky Bankovního úřadu a následně Národní banky československé. Tyto oběžníky nejsou evidovány jako archiválie a archiv České národní banky má k dispozici pouze jejich fotokopie.
- ⁹⁴ V pozdějších protokolech o schůzích bankovního výboru se setkáme s označením těchto funkcí jako vrchní ředitel a náměstek vrchního ředitele.
- ⁹⁵ Zákon č. 84/1919 Sb. z. a n., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky, ze dne 25. února 1919.
- ⁹⁶ Protokol o řádné schůzi bankovního výboru konané dne 26. ledna 1920, AČNB, NBČ/1–10, s. 8.
- ⁹⁷ Protokol o řádné schůzi bankovního výboru konané dne 26. dubna 1920, AČNB, NBČ/1–14, s. 3–4.
- ⁹⁸ Protokol o řádné schůzi bankovního výboru konané dne 26. března 1926, AČNB, NBČ/25-8, s. 7–8. Původně měl tento návrh obsahovat pouze zmocnění vlády zřídit cedulovou banku, ale nakonec se ministerská rada usnesla, aby tento návrh obsahoval podrobná ustanovení o cedulové bance včetně jejího statutu.
- ⁹⁹ Vyhláška ministra financí č. 43/1926, o zahájení činnosti Národní banky Československé, ze dne 1. dubna 1926.
- ¹⁰⁰ Srov. Kárník, Zdeněk, České země, s. 62.
- ¹⁰¹ Zákon č. 88/1919 Sb. z. a n., o státní půjčce ve zlatě, stříbře a cizích valutách, ze dne 25. února 1919.
- ¹⁰² Zákon 143/1919 Sb. z. a n., jímž se doplňuje zákon ze dne 25. února 1919, č. 84 Sb. z. a n., ze dne 20. března 1919 a nařízení vlády č. 113/1919 Sb. z. a n., o obmezení výplat a zákazu vývozu, ze dne 6. března 1919.
- ¹⁰³ Zákon č. 327/1919 Sb. z. a n., o povinné nabídce pohledávek znějících na cizí měnu Československé devizové ústředně, ze dne 11. června 1919.
- ¹⁰⁴ Srov. Rašín, Alois, Finanční a hospodářská politika, s. 50 n.
- ¹⁰⁵ Podrobněji o této snaze např. Klimek, Antonín, Velké dějiny zemí Koruny české, s. 99; Rašín, Alois, Finanční a hospodářská politika, s. 54.
- ¹⁰⁶ Tyto údaje byly převzaty z publikace Vencovský, František, Vzestupy a propady, s. 40n.

The legal regulations of currency after the creation of independent Czechoslovakia, the creation of the Bank Office of the Ministry of Finance and its activity during the first year of its existence

Adéla Peichlová

Summary

The topic of this article is “The legal regulations of currency after the creation of independent Czechoslovakia, the creation of the Bank Office of the Ministry of Finance and its activity during the first year of its existence”. After the formation of the new independent Czechoslovakian state our republic had to solve many important tasks and take order into the monetary system was one of them. The main part of my article deals with the monetary reform, especially the laws, which deal with main problems and issues of the monetary reform, which were adopted in February 1919. After that I focused on the pursuance of this reform in practice, its complications and criticism of this reform. The next part of my article deals with the creation of the Bank Office of the Ministry of Finance, its organization, functions and its proceedings during the year 1919.